

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2025/1-2 szám

Tartalom

Villám

- [Mi a viszony a modern nemzet és történeti előzményei közt?](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Felszólalás Új Esztendőkor](#)
- [Ballai László: Vita a nemzetről](#)
- [Dull Ernő: Keleti nacionalizmus](#)
- [Dull Ernő: Horthy Miklós bűnei](#)
- [Nándi Mihály: DÁP](#)
- [Földeák Iván: Elveszett illúziók, avagy a hazugság légvárai](#)

Délibáb

- [Köves István: Egy mondat a szabóságról](#)
- [Köves István: Monogram](#)
- [Barna Róbert: Versek](#)
- [Földeák Iván: Fél kiló kenyér](#)
- [Paládi Zsolt: Félperces novellák](#)
- [Ádám Tamás: Holtponton](#)
- [Ádám Tamás: Egyedül](#)
- [Bakó Endre: József Attila nővérei](#)
- [Krúdy Gyula: A holnap bukása](#)
- [Le Fondant: A róka és a rakó](#)
- [Udvarhelyi András: Szenes Hanna, az öntudatra ébredt ember példája II.](#)
- [Jahoda Sándor: Józsi Jenő](#)
- [Udvarhelyi András: „Mindig várok” – interjú Jahoda Sándorral](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: „Mit tettünk?”](#)
- [Jahoda Sándor: Zenecsoport, dűrban](#)

Villám

Mi a viszony a modern nemzet és történeti előzményei közt?

„Mi a viszony a modern nemzet (s nemzeti öntudat) és történeti előzményei közt? Hogy e kérdés oly élesen, oly aktuális töltettel fogalmazódott meg és vált vita tárgyává, az maga is a »nemzet és történelem« viszonyához tartozik, nemzeti történelmünk és történeti látásmódunk alakulásának sajátos eszmei következménye. Mint általánosan ismert, ezt a »levegőben levő« kérdést annak idején Molnár Erik próbálta meg szilárdabb halmazállapotba lepárolni. Ha netán itt-ott túl sűrűre sikerült is ez a párlat (vagy legalábbis sokan úgy érezték), ez keveset változtat azon a – ma már bátran elmondható – korszakos érdemen, hogy akadt valaki, aki a kérdést világosan megfogalmazta, történeti kategóriák közé állította, és ezekhez viszonyítva kereste rá a választ. [...] Kritikai elemzés tárgyául jelölt ki valamit, ami korábban vagy a hit és emóciók szférájában lebegett bizonytalanul, vagy merő deklarációk tárgya volt. A tudományos vizsgálódás fókuszába állított egy lényeges történelmi viszonylatot, amelyhez korábban ötletszerű vélekedésekkel és megérzésekkel volt szokás közeledni.”

Szűcs Jenő

Emlékezet

Ballai László: Felszólalás Új Esztendőkor

Felszólalok Magyarország miniszterelnöke, kormányának tagjai, klientúrájuk és mindazok ellen, akik követőik, elvtelen kiszolgálóik, lakájaik – szavazóik! Felszólalok ellenük, Új Esztendő van, mert kipukkantottuk a pezsgőt, amint ilyenkor szokás, abban a pillanatban, amikor felcsendül a *Himnusz*, Kölcsey Ferenc versezetére, Erkel Ferenc megzenésítésében, legszentebb dalunk, amelynek hallatán a jövő könnyei remegnek mindannyiunk szemében.

Felszólalok a *Himnusz* nevében, amelyet kötelezően lejátszanak szilveszterkor, mintegy a program, a show részeként, ügyelve, hogy a pukkanás pontosan a tizenkettedik óraütésre történjen meg, csak a pezsgő okoz egy kis gondot, hisz a töltő nem állhat vigyázzban, de se baj,

vannak elegen, akik megteszik ezt helyette is.

Felszólalok, mert a nagy dobverések, kürtöltetések, plakátragasztgatások, farkaskiáltások dacára, vagy talán éppen azok miatt megint nem Új Esztendő csak új évecske van, semmiség, említésre nem, csak lerészegedésre szolgáló ok.

Felszólalok, mert nem szólal fel senki Petőfi eszméje, a demokrácia, Széchenyi eszméje, a liberalizmus, Kossuth eszméje, a nemzeti öntudat, József Attila eszméje, a világmindenséggel mért szeretet nevében, sem pedig Ady eszméje, a magyarság nevében, mindazért, ami ti meggyaláztok, hogy az idők végezetéig uralkodhassatok valami tengerésztorpés Magyarországon. A ti **Szózat**otok – hogy Vörösmartyt se feledjük ki az általatok lesilányítottak közül – valahogy így szól:

...

Vagyis nem szól sehogy, mert ha beütjük az internet keresőjébe: „Vörösmarty Mihály: Szózat”, akkor elsőként feljön, hogy „a Kárpátia együttes dala”, egy náci rohamsisak és két keresztbe tett kard mellékletével – ezt csináltatok Magyarországból. Szégyelljétek magatokat! Olyan módon és mértékben züllesztettétek le a magyar szellemet, amelynek eredményessége után egy Horthy, egy Szálasi is csak ácsingózna, na ők mégsem ismerhették a modern marketinget, amiből ti vagytok választási párti, gyökértelen, elveket nem ismerő, de politikai irányt bármikor a népszerűség aprópénzére váltó megélhetési politikusok.

Csak mi élünk egyre nehezebben ebben az országban miattatok, addig, amíg úgy gondoljátok, hogy játékszeretek a magyarság – tizenötmillióról ne is álmodjatok, kilenc és félmillióan vagyunk, ébredjétek családtámogatásharangozók, keleti nyitók!

Felszólalok, mert száguldoztok, mert féket, béklyót akarok dobni ez ámokfutásotokba, amely a semmibe repít bennünket, de legalábbis a pokolba. Aki a pokolban nem hisz, mint ti, azokat a társadalmi pokolba, a mélyszegénységbe. Hadd emlékezzem meg új évi beszédemben azokról, akiket a k. elnök úr a maga hasonló alkalomból tett felszólalásából egyszerűen kifelejtett, arról az egymillió magyar emberről, akiről a rendszerváltás kormányzója egyszerűen lemondott, sőt, eldobott, segítség nélkül hagyott – miközben szinte könnyes szemmel tizenötmillió magyarról beszélt –, ezt a számot ti 2010 óta kétmillióra növeltétek, amely Magyarország lakosságának több mint egyötöde, a világmagyságnak is a tizenöt százaléka ez a sok határon belüli, észre nem vett ember, és a zömét még lefelé löktétek, páratlan cinizmussal munkanélküliekből közrabszolgákat kreálva, akik visszavezethetők a foglalkoztatási statisztikákba.

Vajon hallottatok-e közgazdaságtanról, szociológiáról, történettudományról, oktatásról, kultúráról, államigazgatásról, mindarról, ami egy ország irányításához szükséges? És a nemzetéről? Nagy szavaitok törpe tettekké silányulnak. Meghirdettétek a magyar történelem legnagyobb családtámogatási programját, de mikor építtetek ti százezer lakást egy évben, amely meghaladná az 1975. évi lakásépítési maximumot, szám szerint 99 588-at? Egyetlen lakást sem építtetek, egyetlen lakás sem építhető a luftballonos támogatási ígéreteitekből, és egyáltalán nem teljesít jobban az ország – pontosabban az ország sokkal jobban teljesít, mint ti, egészen érthetetlen, hogy a ti ostoba, haladásellenes, sőt, nemzetgyilkos ügyködésetek ellenére mi magyarok mégsem a vegetálás, a depresszió, hanem egy rendezett ország képét festjük azok elé, akik idelátogatnak a messzi Európából vagy Kínából.

Vagyis teljességgel érthető, hisz már kibírtunk egy Ferenc Józsefet, egy Kun Bélát, egy Horthy Miklóst, egy Szálasi Ferencet, egy Rákosi Mátyást, egy Kádár Jánost, valamint egy Orbán Viktort – melyik ország büszkélkedhet nagyobb gazemberek túlélésével százhetven év alatt? Felszólalok tehát a nevetekben, honfitársaim, akik az emberi szolidaritás, a demokrácia, az európai eszme, a magyarság túlélői vagytok, és köszöntelek titeket, mert nektek kell Boldog Új Esztendőt kívánni, akik a dugót egy jobb kor reményével reptetitek ki a palackból, munkára, tettere készen!

Ballai László: Vita a nemzetről

1960 márciusában parázs szakmai ankétok kezdődtek az MTA Történettudományi Intézetében, az elsón a *Nacionalizmus történelmi gyökereiről* vitáztak a történészek, áprilisban a *Nacionalizmus a magyar irodalom tükrében*, júniusban pedig *Nemzet, haza, honvédelem a parasztság és a nem nemesi katonáskodó réteg gondolkodásában* címszó alatt. Hallatlanul izgalmas kérdés, hogy például a kurucok és a velük szövetségre lépő nemesség érzelmei és törekvései mennyire tekinthetők nemzetinek azon kritériumok alapján, amelyek a Nagy Francia Forradalomban megszületett modern fogalomnak megfelelnek? Ha majd csak Rousseau definiálja a haza fogalmát, mint az állam és polgárainak viszonylatát, a XVI. században pedig nem voltak állampolgárok, mely drága hon képe lebeghetett Nándorfehérvár, Eger vagy Szigetvár védői előtt, amiért életüket sem haboztak feláldozni? A vita egyre szélesebb társadalmi és publicisztikai nyilvánosságot kapott, sorra nyilvánítottak róla véleményt közéletiségi személyiségek, írók, így Darvas József és Illyés Gyula, mindazonáltal mindvégig a történész szakma kontrollja alatt maradt. A Magyar Történelmi Társulat 1968. február 27-i záróankétján került bemutatásra Szűcs Jenő *A nemzet historikuma és a történet szemlélet nemzeti látószöge* című korszakos tanulmánya.

„Nem képzelhető-e el azonban, hogy e kérdéskör valahogy dimenzionálisan kiemelkedjék az eredeti polarizáció vonzási köreiből? – kérdi a jeles történész. – Ennek mindenekelőtt módszerbeli előfeltételei vannak. Az egyik az, hogy ajánlatos lenne az eddigieknél körülhatárolhatóbb kérdésköröket kiválasztani, azokat viszont módszeresebben és mélyrehatóbban elemezni. A másik ebből következik. Éppen a magyar nacionalizmus történetében és előtörténetében módfelett sok a kardcsörtetés és a pamflet; a rákosi vagy pozsonyi diétákon kardjukra csapdosó és hangoskodó, később újságcikk-fegyvereiket rázó elődök »nemzeti« beidegződéseit azonban kár lenne példa gyanánt tekinteni: kardomra csapok és – glosszát írok.”

A magyar nacionalizmus bábái, a rendek a Habsburg központi hatalommal viaskodva átmeneti győzelmekkel és vereségekkel átvészelték a XVI–XVIII. századot, hogy a XVIII–XIX. század fordulója után mindjárt megkettőzött „államnemzeti”, illetve „kultúrnemzeti”

nemzettudattal lépjenek fel. A magyar nemesség birtokosként a politikai hatalom részének képzelhette magát, másrészt az értelmiség bizonyos fokaira hágva az európai kultúra áramlatainak részese lett. Ugyanakkor az ország sajátos helyzeténél fogva a Habsburgokkal szemben a magyar nyelv és kultúra, a nemzetiségekkel szemben a történeti magyar államkeret hangsúlyozása látszott a legcélravezetőbbnek. A kiegyezés után a két ág a „közjogi nacionalizmusban” egyesült, amelyben a hajdani középkori állam, a Magyar Királyság olyanféle „államnemzetként” tündökölt a fikciók világában, mint amivé például Anglia sok évszázad során valóban lett, az Országházat is a nagy előkép, a Temze-parti Parlament mintájára építették. Csakhogy az angol fejlődés az írek kivételével beolvasztotta az egykori „nemzetiségeket”, amire a magyar állam még akkor sem lett volna képes, ha 1526 után fennmarad és nem tűnik el a történelem süllyesztőjében majd négyszáz évre. Magyar állam tulajdonképpen 1867 után sem jött létre, hanem ehelyett megszületett egy perszónálunió, amelyen belül a magyar nacionalizmus megint csak kettős axiómával segített magán.

„Egyrészt azzal, hogy van egy magyar »államnemzet« a Kárpátok közt, amit azonban sem a románok, sem a szlovákok, sem a többi nemzetiség nem fogadott el (Horvátország eleve nem volt egyértelműen e koncepció része). Másrészt azzal, hogy van egy magyar »államnemzet« az osztrák-magyar komplexumon belül, amit azonban a bécsi udvar csak fenntartásokkal fogadott el (éppúgy például a csehek is), s ilyen igazában még alkotmányjogilag sem volt, mert a Monarchián belül Magyarország nem rendelkezett a modern nemzeti szuverenitás valamennyi kritériumával – mutat rá Szűcs Jenő. – Minthogy az önálló nemzeti fejlődés útján elinduló nemzetiségek feszítő erői közepette egy magyar »államnemzet« koncepciója a politikai realitásban nem ereszthetett gyökeret, a politikai elméletben pedig többé-kevésbé fikció volt (mert modern kategóriákban ilyen »nemzetet« meg sem lehetett fogalmazni), önmaga indoklását főként a történelemből meríthette. A területi-politikai integritást elméletileg mással nem lehetett indokolni a nemzetiségek önállósulási törekvéseivel szemben, mint történetietlen »történeti« érvekkel: az »ősi alkotmány« és alkotmányos szellem, 1222-i Aranybulla, a középkori organikus államszemlélet »modernizált« kiadása, a középkori Szent Korona szimbolika szervesen kombinációja modern államjogi elvekkel, és így tovább. E koncepció kevésbé teoretikus, inkább érzelmileg színezett vetülete a még teljesen ki nem irtott hun-tudattól Beöthy Zsolt volgai lovasán át Thaly Kálmán nemesi-kuruc romantikájáig húzódott, mélyen átítatva az egész magyar köztudatot a dualizmus közjogi csetepatéinak historizált előképeként szemlélt XVI–XVII. századi rendi küzdelmek idealizált történetével, a »nemzeti függetlenségért« küzdő ősök példáival. Az életszemléletben és nemzeti önkarakterológiában mindennek a dzsenti életeszemlély felelt meg adekvát módon.”

A nacionalizmus azonban sokarcú képződmény, a retrográd áramlatokkal szemben a fejlődés rugóinak keresése is jellemezheti a nemzet szeretetének nevében, amelynek főként a magyar irodalom nyújtott teret a XVIII. század végétől Csokonaitól, Kazinczytól és Vörösmartytól Petőfiig és Adyig, akitől Bartók és Kodály vette át a lantot, hogy azon immár zenei anyanyelvünket szólaltassa meg. „Itt rejlik a magyar »kultúrnemzet« koncepciójának magva, noha teoretikusan jóval kevésbé kidolgozott formában, mint az előző (a magyar kultúrnemzet politikai ideológusa hiányzik, de még jelentékeny politikusa vagy történetírója is), és sajnos – szükségszerűen –, jóval kisebb társadalmi fedezet birtokában, mint az előző. Ebben a koncepcióban a »nemzet«: a magyar nyelvűek közössége. Érvrendszerében ugyancsak nagy szerepet játszik a történelem, ami egyrészt a dolog természetéből következik, másrészt a politikai fejlődés sajátosságaiból érthető; politikai irányzatként, a parlamentben képviselt párt programja

részeként e koncepció szomorúan későn, 1945-ben jutott szóhoz, a Nemzeti Parasztpárt keretei közt.”

A historizált nacionalizmus pótlék. Ott, ahol a nemzeti fejlődés befutotta a pályáját, azaz a szerves, történeti folyamatok eredményeként már a XIX. században kialakult a nemzet, nem kellett pótszerek, hiszen az öntudat forrásául inkább kínálkozott a jelen, amelybe erőszaktétel nélkül simul be a múlt képe. Minél inkább politikai realitás a modern nemzet, annál jobban válik a politikai elmélet tárgyává, és minél kevésbé az, vagy minél több belső ellentmondással valósult meg, annál aránytalanabban uralkodnak el a nemzeti ideológiában a historizáló elemek. A nyugat-, közép- és kelet-európai nacionalizmusok struktúrájában mutatkozó különbség tehát szükségszerű történeti fejlemény. A nemzet ugyanis nem csupán horizontális jelenség, hanem vertikális is, ebben az értelemben történő megvalósulása pedig azon mérhető le, hogy a francia forradalommal kezdődő polgári nemzeti koncepció (a nemzet a szuverén nép, a hatalom forrása és letéteményese) mennyiben valósul meg a gyakorlatban.

„Sehol sem valósul meg. De ahol az államnemzet történeti produktuma valóság, ott a XIX. század óta a polgári demokrácia politikai mechanizmusa mégis áthidalta sok mindent a nemzeti teória és a politikai praxis közt a kapitalista struktúrában szükségképpen fennálló szakadékból, a nemzeti ideológiában tehát jóval kevesebb szükség van folytonos önbizonygatásra. Ahol viszont a nemzeti fejlődés mindkét dimenzióban hiányos, ott a történelmi érveknek, analógiáknak, »példáknak« a súlya annál nagyobb, mennél mélyebb a szakadék – mind horizontális, mind vertikális értelemben – a »nemzet« polgári teóriája és tényleges megvalósulása közt. Ha a történelem funkciója ez utóbbi típusnál a horizontális metszetben abban rejlik, hogy területi igényeket igazoljon, vagy egy fennálló helyzetet legitimáljon, a vertikális metszetben e funkció abban áll, hogy a nemzeti közösség jelentékeny hányadának kimaradását a hatalom gyakorlásából történeti érvekkel is alátámassza, s e kirekesztettség ellenében a tömegeket a mítoszok pótszerével táplálja. Mennél szűkebb volt például a választójog Horthy Magyarországon, annál több plakátra volt szükség a történeti Magyarország vérző sebeiről, e »politikai test« csonkulásának vizuális szuggesztíójából. A politikum mint »test« szimbóluma (corpus politicum) ugyancsak a középkorból származik: a történeti Magyarország a »Szent Korona teste« volt. A bodypolitic azonban egyszersmind a középkori »parlamentarizmus« fogalma is, a hatalomban részesülők »szimbolikus testét« jelenti. A XX. századi magyar »politikai test« csonkasága volt az igazi »csonka Magyarország«. S a »Szent István-i állameszme« lényege nem csak abban állt, hogy a »Szent Korona teste« territoriális kereteinek örökérvényűségét sugallta, hanem egyidejűleg az ezzel összefüggő konzervatív-arisztokratikus uralmi forma örök érvényét igazolta »történeti« érvekkel egy olyan korban, amikor modern alkotmányjogi érvekkel egy ilyen uralmi formát már nem lehetett alátámasztani.”

Más baj is van a historizáló nemzeti ideológiákkal. Ha a történelem elsőrendűen olyan folyamat, amelynek immanens végcélja a XIX–XX. századi nemzet; a történelem legfőbb értékmérője tehát az, hogy mi segítette elő e nemzeti keret alakulását, vagy mi gátolta azt. Ennek megfelelően a „nemzeti” kategóriája abszolutizálódott, dogmává vált, és szubjektív interpretáció eszközévé süllyedt, vagyis egyenlőségjel került a „nemzeti függetlenség” és a „haladás” közé, másrészt minden jelenség, mely akár többszörös áttétellel be volt sorolható a nemzetté válás előzményei közé, az „nemzetivé” vált. A történetírás kategóriái természetesen nemzetenként különbözővé váltak. Ami itt fehér volt, az ott fekete és fordítva. Történettudomány a szó szoros értelmében nem létezett. El tudunk képzelni olyan matematikát, amelynek fogalmai mások

Budapesten, Bukarestben és Prágában?

A tudomány ellentmondásba keveredhet, de a patrióta propaganda soha. Nincs oly racionális ellenérv, amely erősebb lehet a haza védelmére ösztönző érzelmeknél. A patrióta propaganda „tömegpropagandává” csak a XVIII–XIX. század fordulója után válhatott, s nem képzelhető el a „nemzeti társadalom” koncepciója nélkül, ami nélkül – egyebek közt – az általános hadkötelezettség sem létezhetne. A modern patriotizmusnak – szemben az irredenta kürtölésekkel – tehát nem lehetnek középkori előzményei. A feudális társadalomban a hadakozás – elvben – kiváltság és kötelezettség egyszersmind, sőt éppen ez képezi a „politikai társadalom” képviselőinek, a rendek privilegizáltságának egyik lényeges kritériumát. A patrióta propaganda a középkorban éppen ezért nélkülözi az „áthárításnak” azt a jellegzetes gyakorlatát, melyre a XIX–XX. század háborúi annyi példát szolgáltatnak, amikor a burzsoázia tömegeket küld a harcmezőre „a haza nevében”, imperialista háborúkban is. „A középkorban a patrióta érzelmek propagálására vagy azért nem került sor, mert érvényesült az az elv, hogy a kiváltságoltak »védik a hazát« (s akkor ilyen propagandára semmi szükség), vagy pedig, paradox módon, éppen azért, mert nem érvényesült. Miután a lovagság és a nemesség a hadviselésben korszerűtlenné vált, Európa-szerte egyre inkább zsoldosok vívták a háborúkat, akiket fizetni kellett, nem pedig emocionális párosszal lelkesíteni. A kései középkor óta a patrióta propaganda kettős funkciót látott el. A nemességnek azt a részét, mely még mozgósítható volt, régi keresztény vagy hűbéri jellegű argumentáció helyett korszerűbb eszmei érvekkel lelkesítette helytállásra; másrészt viszont annak szüntelen deklarálása, hogy a nemesség most is és mindig »a haza védelmezője« volt, éppenséggel egy retorikai fikció erejével is a nemesség létének erkölcsi indoklását volt hivatva propagálni. Minél inkább hanyatlak egy társadalmi osztály, annál inkább a fikciók, az illúziók, az önáltatás pszichikai kódében él. Bármilyen különös, a Jagelló-kori nemesség valóban hitte, hogy ő a »haza védője«, a »haza bajnoka«, holott legtöbbje törököt sem látott életében. A propaganda rádiuszát mindkét esetben a nemesség köre szabta meg.”

A magukat a nemzettel azonosító rendek, fő ideológusukkal Werbőczivel – az 1490 és 1541 közötti dicstelen korszak egyik legkártékonyabb, tudniillik a nemesi szokásjogot egyesén törvényként beállító, politikai zavart keltő figurájával – az élükön Mátyás király politikájának folytatóiként léptek fel, mint akik a „nemzeti királyság”, a haza függetlenségének megteremtésére törnek. Bécszet hódoltató utolsó nagy királyunk személyesen diktált diplomáciai leveleiben, valamint külföldi követekkel és humanistákkal folytatott diskurzusai során gyakran hangoztatta, hogy a „haza üdvéért” cselekszik, „nemzete dicsőségéért” küzd, de nemegyszer pusztán „alattvalóiról” beszélt. A későbbi nosztalgikus visszaemlékezésekkel szemben a kortárs nemesi emlékezetet sokkal jobban tükrözi a dubnici krónika írója, aki éppenséggel István moldvai vajda alakját állítja a „nemzeti” uralkodó mintapéldányául, aki – nem úgy, mint Mátyás – „hazája és nemzete jó protektora”, továbbá a gögös, jobbagyonyúzó nagyúr, Báthori István alakját, aki „a rábízott nép jó védelmezője”.

„Mátyás itthoni centralizációs kísérlete abban állt, hogy szakított azzal az államfelfogással, melynek értelmében az önmagát a »nemzettel« azonosító nemesség »régijó joga«, »szabadságai és törvényei« az államélet alapja, a király pedig a »törvény szolgája«. Az ő törekvéseiben a király a »törvény« (a rendi szokásjog) felett áll, legibus solutus, hatalma pedig, legalábbis bizonyos vonatkozásokban, absoluta potestas. Mátyás és a rendi „nemzet» rosszul fért össze. E natio »függetlenségének« élharcosai a lázadó bárók, az erdélyi zendülők voltak, nem utolsósorban a királlyal tragikusan meghasonlott Vitéz János és a kegyvesztetté vált Janus Pannonius. A

hagyományképződés persze e konfliktusokat a XVI–XVII. század nyomorúságai közepette elsimította. S a hagyománynak valamiben igaza is volt, amikor a »néhai való jó Mátyás király« emlékét a Bécsben vagy Prágában székelő császár és magyar király alakjával állította szembe. Végső fokon az a XV. századi kísérlet, éppen mert a rendi »nemzet« ellen irányult, a modern nemzeti fejlődés kedvezőbb előzménye lett volna, mint akár az a politika, amit a bécsi udvarban űztek később, akár az a »nemzeti« felháborodás, ami szubjektíve mozgatta a XVII. századi nemesség tömegeit. Többet használt volna a magyar »nemzetiségnek«, ha a mátyási koncepciónak lett volna örököse és folytatója. A szubjektív indíték és az objektív cél azonban nem sokban különbözött a királyi hatalom ellen lázongó nemesség nagy többségénél a XV. század második felében és a XVII. században. Az a típusú »nemzeti függetlenségi mozgalom«, mely a XVII. században a királyok ellen folyt, lényegét tekintve a magyar Mátyás ellen kezdődött először. Egy nagy különbség kétségtelenül van. 1460-80 táján senkinek sem jutott eszébe, hogy parasztokat mozgósítson a király ellen, az 1670-es évektől fogva azonban ez a program nemcsak minduntalan felmerül, hanem maguk a parasztok mozdulnak meg olykor.”

1456-ban jórészt parasztokból toborzott keresztések mentették fel Nándorfehérvárt – őket „győzelmük” után sebtében feloszlatta Hunyadi János –, ahogy 1514-ben is a török ellen hirdetett kereszties hadból bontakozott ki a parasztháború. E régi keresztések, a crux jelét hordozók, a cruciferi után nevezték magukat kurucoknak a XVII. század zömmel paraszti származású felkelői. A török hódoltság időszakában a kegyetlen harcok dúlása nyomán hatalmas területek néptelenedtek el, valamint menekült a többször nyírt földek lakossága is, amelytől nem csak a szultán defterdárjai, de a magyar földesurak számtisztjei is rendre beszédtek az adót. E kényszerköltöző, szabad parasztok jelentős része a végvárakban telepedett meg, ott „mezei harcosként” a várbirtokok műveléséből és portyázásból tartotta fenn magát, közójük azután lecsúszott, kardforgató nemesi elemek is keveredvén létrejött a „vitélő rend”, amely a korábban egymástól mereven elkülönülő feudális osztályok, a bellator (harcos – azaz lovag) és a laborator (dolgozó – azaz jobbágy) közé ékelődött. „Ha a magyar nemesség és a több nyelvű magyarországi parasztság közt a közös érdek hite és hiedelme alakulhatott ki, azt a bécsi udvar magának köszönheti. Nem azért, mintha Bécs »modern értelemben elnyomta« volna »a magyar nemzetet«, mert az elnyomás minőségében ekkor még az osztrák, cseh örökös tartományok és Magyarország viszonylatában valami alapvető különbség nem volt. Sokkal inkább arról van szó, hogy míg a nyugat-európai abszolutista kormányzatoktól a számos teher és rossz mellett »az alattvalók« általában számos nyilvánvaló és érzékelhető előnyt is kaptak, effélet a magyarországi parasztság a XVI–XVII. század folyamán sem érzékelhetett, a század utolsó harmadában pedig még annyiban meg is változott a helyzet, hogy egyértelművé vált: ami Bécsből jön, az csak rossz lehet. Ezt a szituációt katolikus–protestáns ellentét [az ellenreformáció – a szerk.] a század eleje óta még tovább élezte. Így alakult ki az a helyzet, hogy hovatovább már kevésbé fenyegetett 1456 és 1514 mechanizmusa, hogy a szükség okán fegyverbe hívott parasztok fegyvereiket az urak ellen fordítják, hiszen a súlyosabb rosszat immár a parasztok is Bécsben kezdték látni.”

A parasztok fiai előtt a katonáskodásért az „idegen nemzetség” elleni küzdelemért cserébe felcsillant a „szabad magyar nemzetbe” való belépés lehetősége, azaz a jobbágyi járom levetése és a köznemesség soraiba emelkedés. Ez a remény az urak békéjével lezárult 1711-ben. Sokan reális békének tartják a szatmárit, az is volt, csakhog az udvar és a rendek között, a „vitézeknek” fogcsikorgatva vissza kellett térniük az eke szarvához. A fogcsikorgatás közben népi jellegű patriotizmusukat is elfelejtették, maradtak a szabadságról – nem a szuverén nemzetéről, hanem a

hadjúszabadságról – szőtt álmok, Rákóczi Ferenc alakja Mátyás királyé mellé emelkedhetett a népmesék világában, végül „Mária Terézia, majd II. József azt az általános európai mozdulatot is megtanulta, hogyan nyúlhat az uralkodó a nemesek feje fölött az alattvalókhoz; a parasztság tömegeiben a XVIII. század folyamán egyre halványult a vezérlő fejedelem emléke, s egyre inkább Bécstől remélte »nyerni a szabadságot«, mely fogalom ismét elvált – ahogy korábban is különváltan élt – »szegény hazánk« fogalmától. A polgárosuló nemességnek a »haza« immár alapvetően új fogalmával és a »polgári szabadság« újfajta koncepciójával kellett megnyernie a parasztságot a következő században. [...] A feudalizmus kori »népi patriotizmus« problémája kapcsán nem az a vitakérdés, hogy volt-e ilyen jelenség vagy sem, hanem egyrészt az, hogy valami »organikus« a priori jelenség volt-e ez; másrészt az, hogy a parasztság bármilyen korban, bármilyen körülmények közt megfigyelt önvédelmi harca idegen hódítók ellen e jelenséggel interpretálható-e.

Ki kell szabadulnunk abból az önmagunk gyártotta módszertani csapdából, hogy a »patriotizmus« történeti fogalmához eleve értékítéletet kötözzünk, illetőleg annak hiányát valami negatívumnak érezzük. A patriotizmus meghatározott jegyekkel körülírható eszmei jelenség, és eszmeileg indokolt társadalmi attitűd. Mint ilyen, az eszmetörténet tárgya, és nem a történelmi értékelést helyettesítő, minősítő kategória. E fogalom használata kapcsán a leíró és az értékelő mozzanat összekeverése és egybekapcsolása módszertani képtelenségekhez, végső fokon a történelem erőltetett és anakronisztikus interpretációjához vezet. [...] A két világháború közti magyar történetírás uralkodó áramlata a szellemtörténet volt, mely a történelem felett lebegő, illetőleg a történelemben »megtestesülő« eszmék kategóriáiban kísérelte megragadni a történeti folyamatokat. Minthogy pedig a történetiszemléleti keretet ehhez a labilis és szubjektivista módszerhez a konzervatív magyar nacionalizmus irányzatai szolgáltatták, a »historizált« eszmék ennek megfelelően nyertek jellegzetes formát és tartalmat. (A szellemtörténet egyébként »an und für sich« [magától értetődően – szerk.] nem szükségképpen nacionalista; a német és a magyar szellemtörténet azonban szükségképpen azzá lett.) A magyar szellemtörténet magát az eszmetörténetet diszkreditálta.”

Tehát szellemtörténet, vagyis szemfényvesztés, minél kisebb a színre lépő, annál nagyobb az árnyéka. Szűcs Jenő szerint a magyar történelemnek nem egy igazi nagy politikusa volt. A legnagyobb mindjárt az élén: I. István király. Hozzá fogható kevés akadt a későbbiekben, és a magyar történelem egyik sajátossága abban áll, hogy amint közeledünk a legújabb kor felé, a nagy formátumú haladó politikusok száma egyre fogy. A középkorra még aránylag sok jutott belőlük, a XVI–XVIII. századra már jóval kevesebb, a XIX. század első felében átmenetileg megint emelkedett a számuk, hogy azután a feudális elemekkel át- meg átszótt polgári fejlődés már legfeljebb csak egy-két alakot legyen képes felmutatni. A történelmi fejlődés szerkezete szorosan összefügg a nagy személyiségek cselekvőképességének kifejlődésével: volt Zrínyi Miklós a XVII. században, de génuszát már nem fejthette ki a harctéren, amint kifejtette az ükapja, Széll Kálmánról azt sem tudjuk, ki volt, ám tér és szobor őrzi nem létező emlékét, Tisza István is emlékművet kaphatott, noha pontosan ismert a felelőssége abban, hogy csatlakozott a Habsburgok dinasztikus kardcsörtetéséhez, 1848-as zászlók lobogtatásával megtévesztve saját nemzetét, noha fogalma sem volt az európai nagypolitikai helyzetről, de arról igen, hogy hazánk felkészületlen a háborúra, most tehát belőle nagy honvédőt, az I. világháborúból pedig nagy honvédő háborút csillagoztatnak a szemfényvesztők, alig is érthető, miért nincs még Prónay-tér, vagy legalább Prónay Hadkiegészítési Terv, ja, persze, mert tőle megbízója, Horthy is finoman

megszabadult, noha nagyon jól jött, hogy brigantijaival biztosította kormányzóvá választását, azért holló a hollónak csak nem vájja ki a szemét, legalább a lincselő brigantik „vitézek” lehettek – így valósuljon meg a néhai kurucok álma –, Horthy Miklós vazallusai újbirtokosként széttelepítették a magyar vidéken, tekintélyszemélyként, a profofasizmus, bocsánat, keresztény nemzeti gondolat, erős bástyáiként!

„A nemzeti öntudatot már igen régen súlyos fogalmi és pszichikai zavarok terhelik meg, és pedig mind ebben a szűkebb térségben, mind a tágabb közép-kelet-európai régióban, olyannyira, hogy e térségben a nacionalizmusok egymásba szövődő, tartósult neurotikus állapotáról és atmoszférájáról lehet beszélni – szögezi le Szűcs Jenő. – Valamiképpen át kell alakulnia a nemzeti öntudat szerkezetének, ki kell zárni a régi funkcionális zavarokat és hibás mechanizmusokat, ha e zavarból ki szeretnénk lábolni. Ennek egyik eszköze a nemzet historikumának újfajta szemlélete. [...] Ami a legkevésbé lehet cél: az aurea mediocritas lapos bölcsessége. »Az igazság valahol középütt van?« Az igazság soha sincs középütt. Olyan viták esetében, ahol túlzottan szélsőségesek az álláspontok, a tapasztalat az, hogy az igazságot nem a kettő közt meghúzott vonal felezőpontján kell keresni, hanem a feszültség zónáján kívül. [...] ha a nemzet és a nacionalizmus historikumával foglalkozunk, két dolgot nem szabad tennünk. Az egyik, hogy szüntelenül valami ideális egyensúly, balanszírozás kösse le energiáinkat. Aki szüntelenül úgy érzi, hogy nincs más feladata, mint hogy a „nacionalizmus” Scyllája és a „nemzeti nihilizmus” Charybdise közt vezesse óvatosan a hajót, az szüntelenül egy képzelt iránytűre függeszti tekintetét, s hovatovább már csak az iránytűt látja. Azt sem veszi észre, hol hajózik. A másik még ennél is „kényesebb” kérdés. A nacionalizmus nem a magyar történelem, hanem az újkori egyetemes történet jelensége, a távoli múltba nyúló előzményekkel. Nem a magyar valóság, hanem Európán túl ma már a „harmadik világ” jelensége is. Igaz és bölcs álláspont az, mely jól látja, hogy az aktuális politika szférájában sehova sem vezetne – legfeljebb feszültségekhez és károkhoz – mások álláspontjának szüntelen kritikája.”

A nemzetről folytatott vita módszertanilag kínált új javaslatokat a magyar nacionalizmus megközelítéséhez, megkérdőjelezte annak államnemzeti és kultúrnamzeti koncepcióját, illetve vadhajításukat, a közjogi nacionalizmust, exponált más nemzetek felé, amelyek ugyancsak nacionalista alapokon nyújtanak be számlát másoknak, különbséget tett a kifejlett és az elkorcsosult nemzettudat között – utóbbit a közép-kelet-európai országok, köztünk hazánk sajátosságai közé utalva –, rámutatott a Hunyadi Mátyás rendszere és a fejleményeként beállított Werbőczy-féle nemzeti királyság közötti antagonisztikus ellentétre, mint középkori lomot dobta el a szentkorona-tant, bebizonyította a kurucokról hogy hazafiságuk modern szempontok alapján nem értelmezhető, egyáltalában, hogy a középkorban fellelni vélt historizáló analógiák nem lehetnek érvényesek a modern korban, aminek folytán a nemzeti öntudatot már igen régóta súlyos fogalmi és pszichikai zavarok terhelik meg, a megoldás keresését pedig abban látta, ha az aktuális politika szférájában nem mások álláspontjának szüntelen kritikája, hanem mindenekelőtt a megértése, vagy meghallása lenne az attitűd, amely már önmagában is a feszültségekhez és károk enyhítéséhez vezetne, nos, ez a vita tehát 1960 és 1968 között folyt. Elképzelhető ma egy független szakmai vita a nemzetről?

Dull Ernő: Keleti nacionalizmus

Sokat hallani manapság, milyen sikeres volt Magyarország keleti nyitása, és tagadhatatlan, hogy hazánkban a kormányzat hatalmas buzgólkodásának köszönhetően kialakult a nacionalizmus keleti változata. Ennek megértéséhez azonban mindenekelőtt a nacionalizmus fogalmát szükséges tisztázni. E gondolatrendszer vagy ideológia kulcsszerepet tulajdonít a nemzeteknek a történelem alakulásában és a jelenkori politikai eseményeinek magyarázatában. A „nemzeti jellemet”, a nemzeti sajátosságot az emberek közötti viszonyok és különbségek meghatározó tényezőjének tekinti. Előírja, hogy minden embernek tartoznia kell valamely nemzethez, de csakis egy nemzethez tartozhat, ahhoz köthető önazonossága, és annak mindenek feletti hűsége kötelezett. Az embereknek tehát mindenekelőtt valamely nemzet tagjaként kell látniuk magukat, mielőtt bármilyen kisebb, bensőségesebb, a nemzet összességét esetleg megosztó csoporthoz sorolnák önmagukat. Egyúttal mindig készen kell állniuk arra, hogy áldozatot vállaljanak a nemzet védelme vagy érdekeinek előmozdítása érdekében, akár egyéb érdekeik sérelmére is.

A nacionalizmus, mint univerzális igénnyel fellépő ideológia azt tételezi fel, hogy mindenki elsősorban nemzetének tartozik hűséggel, hiszen az ahhoz tartozás a legfőbb jó az ember életében. A nacionalizmus radikális formát is ölthet. Ez esetben a nacionalista érzelem azt jelenti, hogy a nemzeti érdek megvalósítása minden más érték fölött áll, tekintet nélkül más országok érdekeire. A vérontás elkerülésének, a nemzetközi jog tiszteletének vagy a nemzetközi együttműködés két- és többoldalú szerződések révén történő fenntartásának értékei és szempontjai másodlagosak. A partikularista nacionalizmus úgy viszonyul az univerzalista nacionalizmushoz, mint az önzés az individualizmushoz. Az önzés az egyéni érdek érvényesítését jelenti, mások érdekeinek figyelmen kívül hagyásával, míg az individualizmus azon alapszik, hogy minden ember a másokéval azonos feltételek mellett szabadon érvényesítheti az érdekeit és követheti a céljait. Ez azt is jelenti, hogy az ember, mint individuum alárendelhető a nacionalista törekvéseknek, amelyek mindig tömegmozgalom keretében jelentkeznek. A partikularista nacionalizmus kidolgozott változata az imperializmus. amikor is egy ország jogosnak tartja más országok olyan területeinek az elfoglalását, ahol más nemzethez tartozók élnek; vagy abból a célból, hogy saját lakosait telepítse oda, vagy pusztán azért, hogy kiaknázza a birtokba vett terület katonai és gazdasági erőforrásait.

A nacionalizmus, mint ideológia sajátos magyarázatot ad az emberi lét és az emberi társadalmak alapjának kérdésére. Ezért ellentétben áll minden más ideológiával, amely erre a kérdésre eltérő választ kínál. A nacionalizmus meghatározó vonásának az önálló államiság követelményét megtenni – noha ebben a szakírók között általános egyetértés mutatkozik – egyenlő az oknak és az okozatnak a felcserélésével, ugyanis az ideológia lényegi sajátossága éppen az, hogy a nemzet tagjait közös anyagi és kulturális érdekeken alapuló, virtuális egységként kívánja megjeleníteni. „A modern világ viszonyai között a politikai túlélés egyetlen valódi biztosítéka, ha egy különálló politikai szerveződés, jelen esetben az állam, védelmet nyújt az ellenséges külső hatásokkal szemben” – érvel Anthony D. Smith amellet, hogy egy nemzeti mozgalomnak szükségszerűen el kell érnie a nemzeti függetlenséget. Ez a feltételezés alábecsüli az egyes államok

azon képességét, hogy a szerveződési formáikat az államon belüli nemzeti törekvésekhez igazítsák. Belgium például negyed évszázad alatt egy francia típusú, központosított államból gyakorlatilag két nemzeti államrész laza szövetségévé vált.

A nacionalizmusról szóló irodalom zömmel azzal foglalkozik, hogy megkísérli kategóriákba sorolni: a különböző embercsoportokat a történelem folyamán milyen alapon ruházták fel valamilyen nemzeti jelleggel, mi volt a nemzet meghatározásának alapja. A fő határvonal azok között húzódik, akik a nemzet „objektív” eszméit állítják a középpontba: eszerint a nemzethez való tartozás természetes adottság, az anyanyelv, illetve az etnikai leszármazás függvénye (például Ergang szerint), míg mások a kérdést az egyén felől, „szubjektív” oldalról közelítik meg: eszerint a nemzeti hovatartozás pszichológiai állapot (J. S. Mill) A nemzetfelfogás második változata alkalmasabbnak látszik a nemzeti önazonosság problémáinak a megvitatására, ellenben első változata összefüggésben áll a történelem mitologizálásával, és a hamis biológiai érveken alapuló fajelméletekkel.

A nacionalizmus legszélsőségesebb változata a nemzeti szocializmus, az egykori Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP), azaz a náci párt ideológiája. Lényegében két tant egyesített: azt a fasiszta meggyőződést, hogy a nemzeti egységet egy, a nemzet akaratát megtestesítő legfőbb vezér és pártja által irányított mindenható állam révén lehet biztosítani, illetve azt a rasszista meggyőződést, hogy az árja népek felsőbbrendűek, ezért más fajokat jogosan leigázhatnak vagy akár teljesen ki is irthatnak. A nácizmus annak köszönhetette népszerűségét, hogy össze nem illő, sőt, egymásnak teljesen ellentmondó elemek összekovácsolásával a társadalom széles rétegeit meg tudta szólítani. Szocializmust ígért a munkásosztálynak, antibolsevizmust a munkaadóknak, nacionalizmust az őskonzervatívoknak és antiszemizmust mindazoknak, akik az első világháború elvesztéséért és az 1920-as évek gazdasági válságáért a zsidókban találták meg a bűnbakot. Valójában „szocializmusa” arra szolgált, hogy az állam jogait szabadon érvényesíthesse a magántulajdonosokéval szemben, erőteljes nacionalizmusa pedig a politikai ellenzék és a liberális társadalmi szervezetek, így a szakszervezeteknek szétrombolására, amelyek a totális állam kialakításának és a népesség, azaz „az árja faj” rablőháborúba hajszolásának előfeltételéül szolgáltak.

A náci számára minden intézmény elsöpörhető volt, ha nem a „nép” szellemét testesítette meg, gúnyt űztek a tudományból, a vallásból, a társadalmi szolidaritásból, a családból, állandóvá tették a külső és belső ellenségkép ápolását, a társadalom izgatását, harci állapotban tartását. Teljesen megtagadták a konzervatív vagy tekintélyelvű rendszerek korábbi formáival való azonosságot is, és működésük azért sem tekinthető a társadalmi problémákra adott sajátos válasznak, mert az orvoslásra szoruló bajok zömét maguk gerjesztették. A nácizmus elválaszthatatlanul összefonódott Adolf Hitler, az opportunistá politikus, a gátlástalan hálózatépítő, a notórius szerződészegő, a cinikus színlelő, az örök bűnbakkereső, a gátlástalan rabló, az irracionális romboló, a körmönfont népirtó morál nélküli személyiségével, akiben a „vezéreszme” megtestesült.

„A nemzetek csak saját szuverén államaikban lehetnek »szabadok« – fejtegeti Anthony D. Smith. – Bár az olyan korai nacionalisták, mint Herder és Bolingbroke, nem vonták le ezt következtetést, és néhány nemzet nem jutott el az önálló nemzeti állam követeléséig (például Katalónia és Skócia), de az alapelvek fennmaradó része szerepet játszik minden nacionalista ideológiában és mozgalomban. A fentiek általánossága azonban az egyes nacionalizmusokat arra

készíti, hogy »másodlagos« összetevőkkel vagy »segédelméletekkel« egészítsék ki őket. Ilyen például Atatürk nap-nyelv elmélete a törökök eredetéről vagy a német romantika néplélek fogalma, vagy általánosabban a nyelvészeti és »faji« elméletek. Hans Kohn nyugati és keleti nacionalizmusfogalma alapján különbséget tehetünk a nacionalizmus vissza-visszatérő ideológiai változatai között: az első csoportba tartozók a nemzetet az azonos területen lakók »társulásának« tekintik, melyet egységes jogrendszer és intézmények kormányoznak; a második csoportba tartozók szerint pedig a nemzet szerves egész, mely meghatározott kultúrával és tulajdonságokkal rendelkezik, s ez örökre rajta hagyja bélyegét az egyénen.”

Nem tudni, Herder és Bolingbroke mennyire vallották magukat korai nacionalistának, viszont a középkori spanyol állam Kasztília és Aragónia egyesüléséből jött létre, Katalónia az utóbbi tartománya volt, rendjei pedig több ízben fellázkodtak a központi kormányzat ellen, a skót klánok öt évszázadon át folytatott harcai London ellen pedig (nem utolsó sorban Walter Scott regényeinek köszönhetően) legendássá váltak. Általában véve a szakírók nem nagyon segítik a nacionalizmus eszmerendszerében való eligazodást, talán azért, mert abból teljességgel hiányzik az ismeretelmélet, a filozófiai igényű elméletek alapfeltétele, és mert nem koherens, óhatatlanul szurrogátumokat kell hozzátapasztani, mint „nap-nyelv” vagy „néplélek”, amelyek a szélsőséges megközelítések irányába mutatnak, ha nem volna elég szélsőséges maga az egyetlen megragadható alaptézis: „az én nemzetem sokkal kiválóbb, mint az összes többi”. Az mindenesetre egyértelműnek tűnik, hogy a nacionalizmus értelmiségi anomália. Erdélyben működő katolikus papok figyeltek fel a román és a latin nyelv rokonságára, amely vajmi kevéssé érdekelhette a havasokat benépesítő pásztorokat, de a későbbiekben papi pályára lépett ivadékaikat már annál inkább, különösen azokat, akik Itáliába is eljutottak tanulmányaik során, és megfogalmazódott bennük, hogy az ő népük is áll azon a fokon, mint Európa vezető kultúrnemzete, különösen, hogy – mint azt azután forgalomba is hozták – olaszok és románok végsősoron egyaránt a latinoktól származnak. (Amikor egy román diákot arról kérdeztem, jól tudom-e, hogy a román nyelv közelebb áll a latinhoz, mint az olasz, gondolkodás nélkül igennel felelt.)

A szakírók fogalomtárában megjelent a „nyugati” és „keleti nacionalizmus” fogalma is, amelyet A. D. Smith így vetít rá a nemzetek genezisére: „Különösen fontosnak tűnik, hogy különbséget tegyünk két különböző típusú premodern etnikai közösség között: az egyik »laterális«, extenzív és arisztokratikus, a másik »vertikális«, intenzív és köznépi (démotikus). E két típus magában hordja a modern nemzetek csíráit és a modern nemzet kettős jellegét, amely egyszerre polgári és genealogikus. Itt húzódnak azok a különböző utak is, melyek mentén a nemzetek formálódtak. Érdekes módon a »laterális« típusú etnikai közösségek voltak azok, amelyek azzal, hogy nyugaton (megfelelő körülmények között) segítettek létrehozni a mindent maga alá gyűrő hivatalnokállamokat, megteremtették az első nemzetállamok, s így a modern nemzetek alapját és magvát. Másutt ez inkább a démotikus etnikai közösségek mozgósításának útján ment végbe: politikával áthatni és aktivizálni őket, s ily módon teremteni meg a nemzetet.”

A téma megközelítése talán világosabb lesz Szűcs Jenő államnemzeti, illetve fajnemzeti fogalmainak bevezetésével. Előbbi esetében a középkori államot megtestesítő király személye köré szerveződik a nemzet, amelynek nyelvre és nemzetiségre tekintet nélkül minden alattvaló a tagja, utóbbi esetében az alulról történő szerveződés faji kritériumok alapján határozza meg a nemzetet. Míg Anonymus a francia államnemzeti koncepció alapján vetette papírra a *Magyarok történetét*, addig Kézai Simon így írt: „a tiszta Magyarországnak száznyolc nemzetsége van és

nem több”. A „nem tiszták”, a „többiek pedig, akik hozzájuk csatlakoztak, jövevények, vagy a foglyoktól származnak, mivel Hunortól és Magortól a Meótisz ingoványaiban száznyolc nemzetség származott, bármiféle keveredés nélkül”. Kézai a fajiság elvét fogalmazta meg. A száznyolc nemzetségből álló „tisztá Magyarország” ugyanis Kézai értelmezésében fajtisztá volt, s az abban nyilvánult meg, hogy csakis keveredés nélküli hun-magyarok alkották. A jobbágyok magyar anyanyelvűségének a problémáját azzal az eljárással oldotta meg, hogy ők Árpád fejedelem hívására nem szálltak hadba, ezért elveszítették a szabadságukat.

Kézai mester konstrukcióját azért nem vágthatjuk a történelem lomtárába, mert Werbőczy István kritika nélkül beemelte a bírói segédletként 1848-ig forgalomban lévő *Hármaskönyv*be, a nemesség ideológiai alapvetésévé tette, sőt erre hivatkozva a teljes parasztságot, az országlakosok kilencvenöt százalékát kizárta a nemzet, a Szent Korona tagjai közül. Ahhoz, hogy a mai fogalmaink szerint etnicista, kirekesztő ideológia napjainkig éreztesse hatását a magyar közgondolkodásban, szükségeltetett a magyar sötét középkor prolongációja, a Horthy-rendszer is, amellyel négyszáz év után újra önállóvá vált hazánk nekiindult a XX. századnak. És hogyan startoltunk a XXI. században? Egy pillanatra tegyük félre a nacionalizmus szakíróival kapcsolatos fenttartásainkat, és úgy érezzük, mintha csak egy mai magyarországi állapotfelmérést előlegezett volna meg John Plamenatz:

„A keleti nacionalizmus gyakran, de nem mindig antiliberális. Vezetőik vagy uralkodóik, mivel arra vállalkoznak, hogy megteremtsenek vagy átalakítsanak egy nemzetet, hogy olyan készségekkel, eszmékkel és értékekkel ruházzák fel, amivel korábban nem rendelkezett, türelmetlenek az ellenzékkel szemben. Úgy gondolják, halaszthatatlan feladatuk van, és nem tűrik az obstruktív kritikát – természetesen véve, hogy maguk döntsék el, az mikor obstruktív. Mindazonáltal erőfeszítéseik bizonyos (fontos) szempontból felszabadító hatásúak. Az általuk kialakítani kívánt új rend újfajta lehetőségeket kínál és lerombolja a tekintély régi fajtáit. [...] A nacionalizmus azonban, éppen mert felszabadítólag hat, ugyanakkor elnyomó is, de új módon elnyomó. Az új rend ezen uralkodóit néha rabszolgahajcsároknak nevezik. Ha azt állítom, tévesen, nem azért teszem, mert meg kívánom védeni őket. A rabszolgák pusztá eszközök, és akik hajtják őket, nem foglalkoznak velem, miféle emberek ők, feltéve, ha azt teszik, amit meghagynak nekik. De akármilyen elnyomó is a nacionalista uralkodó, az igenis érdekli, hogy miféle emberek az alattvalói. Egyes személyekkel talán keveset törődik, de általánosságban törődik népével. Meghatározott közösséget akar belőlük formálni. De a közösség nem úgy épül fel tagjaiból, ahogy a ház a téglákból. A közösség attól nyeri el jellegét, ahogyan tagjai gondolkodnak, éreznek és viselkednek. A nacionalista uralkodó azt akarja népétől, hogy ugyanolyan tehetséges és talpraesett legyen, mint a legfejlettebb népek. Megfélemlíti őket, mert azt gondolja, az javukra válik, és a javukról alkotott elképzelése az, hogy felelősségteljes, éber és vállalkozó szellemű felnőtt válják belőlük. Ezek az új uralkodók, akik oly sokat követelnek népüktől, bizonyos tekintetben jobban elnyomják őket a régi uralkodóknál, éppen mert mélyebbre akarnak hatolni a gondolkodásukban. Magukat viszont felszabadítóknak és nem elnyomónak tartják, és alattvalóik bizonyos mértékben elfogadják ezt.”

Dull Ernő: Horthy Miklós bűnei

Horthy Miklós sokat tett a középkor restaurálásáért. Nem is igen tehetett mást, egy Werbőczy bibliáján nevelkedett kismemesi család sarjaként már az anyatejjel magába szíva a haladásellenességet és antiszemitizmust. Sokat dolgozott saját hadvezéri nimbuszának kialakításán is, volt rá negyedszázada. Az Otrantótól visszavert, és kötelékparancsnokként a Monarchia legnagyobb hadihajóját, a Szent Istvánt elvesztő közepes képességű katonatisztból háborús hőssé avanszált, amely háború, szerinte, és német elvtársai szerint tulajdonképpen győzelemre állt, csak hát a zsidók, mint hirdették, hátba döfve a frontharcosokat, gyáván fegyverszünetet kötöttek az antanttal. Ugyanők elmulasztották, hogy fegyvert ragadjanak a Magyarországra északról, keletről és délről rázúduló ellenséggel szemben (nyugaton Horthy Miklós már átadta át a hadiflottát az angoloknak) vagyis hát, úgymond, későn ragadtak fegyvert, de egyben el akarták söpörni azt az élősködő történelmi osztályt, amelynek Horthy Miklós is a tagja volt, de ő, a román hadsereg sikereinek haszonélvezőjeként végül magához ragadta a kezdeményezést, „acélsprűvel” teremtett rendet az országban, azaz a nemzet nevében megbüntette saját nemzetét. Manővere a tipikus karrieremberé, de ettől még stabilizálhatta volna az országot, sőt felvirágoztathatta volna azt, mint egy Bethlen Gábor, akire nagy politikusként emlékszik vissza a tisztelgő emlékezet (noha azzal kezdte fejedelmi pályafutását, hogy átadott két várat az oszmánoknak). Hogyan értékelhető tehát Horthy tevékenysége?

A kormányzót hívei sikeres országgyarapítónak tartják, és javára írják a Bethlen István-i konszolidációt is. További érdemként könyvelik el, hogy fékezte a zsidóellenességet, illetve, hogy megkísérelte kivezetni hazánkat a háborúból. Az országgyarapítás kérdéséhez mindjárt meg kell jegyezni, hogy az antant 1919 őszen, a Tanácsköztársaság bukása után Budapestre küldte Sir John Clark angol diplomatát, feladatául olyan kormány alakíttatását tűzve ki, amelynek képviselőjével majd Párizsban alá lehet írni a békeszerződést, annak tartalma – Magyarország területének egyharmadára csökkentése – tehát már 1919 nyarán ismert volt a magyar politikai elit számára. Ehhez a tervhez keresve sem találhatott volna alkalmasabb szövetségest Horthy Miklósnál, a „fővezérnél”, aki az egyetlen számottevő magyar hadcsoporthoz ura volt az országban, és élvezte a politizáló arisztokraták, Bethlen István, Teleki Pál, stb. bizalmát is. Horthyt a franciák is ajánlották, hiszen már a szegedi kaszinózásokkor is készséggel együttműködött az antanttal, pezsgősdugó-kilövő versenyre kelve a nyalka lovastisztekkel – teniszben még ügyesebbnek bizonyult, meg is csodálták alkarján a tetoválást, ha feltúrta ingujját a játékhoz –, amidőn a románok átkeltek a Tiszán, hogy elsöpörjék az első független magyar államot, amelyet a népakarat hozott létre. Horthy Miklós tehát pontosan tudta, hogy akkor lehet államfő Magyarországon, ha asszisztál a békekonferencia által eldöntött országcsönkítéshez.

Mondhatni, ezek után mindent elkövetett, hogy kiköszörülje a csorbát, de nem, Horthynak az 1941 előtti revízió kapcsán semmilyen érdemet nem lehet tulajdonítani. Ungvári Krisztián *Horthy Miklós – a kormányzó és felelőssége, 1920–1940* című könyvében így fogalmaz: „Nagy jellemhibái – instabilitása, az önkontroll elvesztése és vágyvezérelt gondolkodása – ezekben a

helyzetekben rendre kiütköztek: 1937-ben, amikor kormánya megkerülésével tárgyalta Ausztriával Csehszlovákia szétveréséről, 1941 tavaszán és nyarán, amikor először Jugoszláviával, majd a Szovjetunióval lépett hadba, vagy 1941 őszén, amikor újólagos területi követelésekkel állt elő Galíciában. Ezek az esetek azért is tanulságosak, mert közvetlenül a rossz döntések előtt vagy után érdekes módon képes volt reálisan is látni a dolgokat. Világos pillanataiban tudta, hogy Anglia meg fogja nyerni a háborút, és azt is tudta, hogy az ország nyugati szövetségesek nélkül képtelen a trianoni határok revíziójára. A kormányzó a nemzetiségi kérdésben a »semmit sem tanultak, és semmit sem felejtettek« attitűdöt képviselte, és ezzel jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a rövid »magyar világ« a szomszédoktól visszakerült részekben tömeges sérelmeket okozzon azoknak a nemzeti csoportoknak, amelyekkel a magyarság mindenképp együttélésre kényszerült. A Szovjetunióval kapcsolatos viszonya pedig a realpolitika csíráját is nélkülözte.”

Azok, akik csak felületesen ismerték, kellemes társalkodópartnernek és rokonszenves egyéniségnek ítélték Horthyt. Thomas Sakmyster azonban éles szemmel látta: „Kialakult meggyőződését sohasem vizsgálta felül, a legtöbb kérdésben lehetetlen volt jobb belátásra bírni, mivel úgy vélte, ő már felfedezte az igazságot. Ezért aztán ritkán habozott akár a legsértőbb vagy legfurcsább gondolatot is megosztani látogatóival. Előfordult, hogy a vendég váratlanul az eugenika fontosságáról, Cion bölcseinek gonoszságáról vagy a fajok keveredéséről szóló monológiával volt kénytelen szembesülni.” A csúcsra jutott, lakájai által körüludvarolt korlátolt ember tipikus magatartása, úgy érzi véleménye minden kérdésben helyes, sőt mérvadó. Az 1920 és 1944 közötti időszak magyar államfőjének szűklátókörűségével a diplomáciai érzék és a politikai műveltség teljes hiánya párosult. És mint stratégia? Emlékiratai tanúsága szerint a legkomolyabban hitt azon terv megvalósíthatóságában, hogy a trianoni béke után nem sokkal először a cseheket lehet legyőzni, majd a románokat.

Teljesen téves Horthyt konzervatív gondolkodónak tartani. A konzervativizmus bizonyos elvek, mindenekelőtt a parlamentarizmus tiszteletben tartását jelenti, amelynek megsértésében a kormányzó a leggátlástalanabban cimborált Bethlen Istvánnal; feloszlatta az országgyűlést, hogy miniszterelnöke a neki megfelelő módon rendezhesse át a politikai erőviszonyokat. A segítségére siető klérus által összetákolta „keresztény nemzeti gondolat” valójában a kereszténységtől idegen, protofasiszta ideológia volt, amint azt az 1920-ban elfogadott numerus clausus törvény igazolja. A Horthy mögött álló szélsőséges szervezetek, a MOVE, majd az ország vidéki településeire betelepített „vitézi rend” – a korábbi tisztikülönítmények, másképpen „nemzeti hadsereg” garázdaság, nem ritkán gyilkosság büntettségére nem vont – tagjai a legcsekélyebb alkotmányos ellenőrzés nélkül várták a „fővezér” parancsát. Túl ezen a tengelyhatalmakkal való lepaktálása, amelynek révén a legvalószínűbbnek tűnt politikai főprogramja, a revízió megvalósítása, szükségszerűen magával vonta a szélsőjobb oldali elemek előretörését, az ország náci irányba fordulását, még a német megszállás előtt. Azt követően pedig elkerülhetetlenné vált az ország bukása.

Mint katona, átláthatta volna, milyen nehéz helyzetbe hozza a Weermacht hadvezetését, ha nem egyezik bele a megszállásba, ő azonban azon sértődött meg leginkább, Hitler milyen méltatlanul bánt vele Klessheimben, de saját vezérkari főnökségének azt a parancsot adta, hogy a magyar csapatok barátként fogadják a németeket. Politikusi pályafutásának végét a kiugrási kísérlet kudarcra jelentette. „Bizonyos mértékig érthető, hogy az idős kormányzó a szervezés és a logika terén már nem állt a helyzet magaslatán – olvassuk Ungvárynál. – Horthy azonban saját renoméjét játszotta el, amikor a politikailag döntő pillanatban megadta magát, és ezzel a több

mint fél évszázadon át hordott egyenruhájából színházi kacatot csinált.”

Ami a kormányzó már-már filoszemitának aposztrofált lépéseit illeti, korántsem használt ki minden lehetőséget, amely államfőként rendelkezésére állt. A zsidótörvényeket kivétel nélkül aláírta, fel sem merült benne, hogy éljen halasztó hatályú vétőjogával, visszaküldje megfontolásra a törvényeket vagy azok bizonyos részeit, egyszersmind elhatárolódjon a kezdeményezéstől. Végül nem csak a politikai felelősséget vállalta magára, hanem az osztársadalmi szolidaritás szétzúzását is, hiszen a lakosság zöme tétlenül nézte saját honfitársai begyűjtését és bevagonírozását, vagy ha nem egészen tétlenül, sokkal kevesebben igyekeztek a megbélyegzettek rejtegetni – amidőn szemmagasság felett rezdült meg a kakastoll a magyar falu szélén –, mint amennyien hátrahagyott használati tárgyaikra vetették magukat, sokszor egymással összeverekedve egy kínaezüst készlet vagy csipke-crochet függöny felett.

„A német megszállás után a kormányzó politikai és morális értelemben is csődöt mondott – szögezi le a történész. – Horthy számos lehetőség közül választhatott volna, hiszen a megszállás ellenére is rendelkezett bizonyos politikai mozgástérrel: magához rendelhetett politikusokat vagy a közigazgatás bármely tisztviselőjét. Fontos leszögezni, hogy bizonyos mértékig élt is ezekkel az eszközökkel: nem a zsidósággal összefüggő ügyekben ugyanis egyáltalán nem volt annyira passzív a német megszállás után, és el is tudott érni kompromisszumokat. Lett volna tehát lehetősége ellenvéleményt nyilvánítani a zsidóüldözés kapcsán oly módon is, hogy az nem járt volna német részről elmozdításával. Ebből a szempontból elég lett volna az is, ha a nyilvánosság előtt elhatárolódik kormányának bizonyos rendelkezéseitől, vagy tiltakozik a munkaképtelenek deportálása ellen (ezt a németek sem akarták feltétlenül), esetleg magát a kormányt befolyásolja azzal, hogy megmondja, mi az, amihez nem járul hozzá.”

És ha Horthy a német megszállás után lemond? Lemond egy ilyen ember? A tekintélyelvű rendszerek fő problémája, hogy amikor arra lenne szükség, senki nem mer, de nem is tud a vezető helyébe lépni. Horthy már a német megszállás előtt is tudta, hogy legitim magyar kormány és közigazgatás nélkül a németek kiirtják a magyar zsidókat, valamint úgy vélte, visszalépése esetén a rend nem lenne fenntartható nagy létszámú német csapatok állomásoztatása nélkül. Hitler Magyarországtól sok mindent elvárt, ám tisztában volt azzal, nincs kapacitása arra, hogy lecserélje a magyar közigazgatást. Éppen ezért ő is folyamatos kompromisszumokra kényszerült volna, ha az előtte kínálkozó mozgásteret a kormányzó világosabban felismeri.

Horthyra jellemző 1945 utáni viselkedése is. Emlékirataiban az önkritika nyomokban sem fedezhető fel. Utólag azt állította, hogy nem volt tisztában azzal, mi történik a zsidókkal. Saját korabeli feljegyzései, a magyar diplomaták hozzá intézett jelentései, valamint Hitler személyes közlései azonban ennek ellenkezőjét bizonyítják. A kormányzónak tudnia kellett, hogy a nácik a zsidóságot halálra dolgoztatják, és jelentős részüket megsemmisítik. Azok az kijelentések, amelyek szerint Horthy kifejezetten helyeselte a „kis-zsidók” deportálását, igazolhatók, de főleg Edmund Veessenmayer, Hitler teljhatalmú magyarországi megbízottja, valamint a deportálásokért közvetlenül felelős Baky László belügyi államtitkár és Ferenczy László csendőralezredes felelősségáthárító és önmentegető bírósági vallomásain alapulnak, és ellentmondanak Horthy Hitlerrel szemben képviselt véleményének is. Az, hogy Horthy ténylegesen olyan kijelentéseket tett volna, hogy a „Chorin- és Vida-féle zsidó nagytőkéseken kívül minden zsidót vigyenek csak nyugodtan”, valószínűtlen, bár, tekintettel az 1944-ben már gyakran zavaros és inkonzekvens politikai megnyilatkozásaira, nem teljesen kizárható. 1948 márciusában Veessenmayer perében

tanúként teljesen valótlan állításokat tett, miszerint a gettósítást Magyarországon a Gestapo végezte, a zsidótörvényekre egyáltalán nem emlékezett, és a Kamenyec-Podolszkijba kitoloncolt tízezrek sorsa sem mondott neki semmit. [1941. augusztus 27–28-án az ukrajnai helység mellett mintegy 23 600, nagyjából Magyarországról odaszállított zsidót gyilkoltak meg a németek – a szerk.]

„Horthy tevékenységének értékelése kapcsán elsősorban az antiszemitizmushoz való viszonyát, illetve a deportálások kapcsán tanúsított magatartását szokták ellene felhozni – értékel Ungváry Krisztián történész. – Valójában kormányzói működésének más elemei legalább annyira mutatják emberi és politikusi alkalmatlanságát, mint az említett kérdéskör. Horthy az első számú felelős Magyarországra sodródásának és ezzel Magyarország XX. századi katasztrófájának. Mind Jugoszlávia, mind a Szovjetunió esetében kifejezetten az ő döntése alapján került sor a hadba lépésre, miközben ez akkor és úgy egyik esetben sem volt szükségszerű – politikustársainak egy része meg is kísérelte visszatartani őt. A magyar politika nyugodt éveinek az a korszak számított, amikor Horthy megelégedett a reprezentációs feladataival, és nem szólt bele a napi politikába. Aktivitásának tagadhatatlanul vannak pozitív elemei is. Gömbös Gyula hatástalanítása vagy Imrédy kibuktatása ezek közé tartozik. Ezek a pozitív elemek azonban semmivé válnak, ha figyelembe vesszük, hogy az elért eredményeket nem sokkal később rossz és felelőtlen döntéseivel maga Horthy tette tönkre.”

Külpolitikai tevékenységének vizsgálata éppen azt mutatja, hogy választásai többször okoztak katasztrófát, mint ahányszor helyesnek bizonyultak. „A mérleg tehát még az 1944-es deportálásokat leszámítva sem pozitív – ítélt Ungváry. – A zsidónak bélyegzett magyar állampolgárok deportálásában való felelőssége, illetve a magyarországi németek bűnbakként kezelése viszont olyan súllyal esik a latba, hogy az egyértelműen kizárja őt azon államférfiak sorából, akikre a nemzet feltekinthet.” De ítélt felette két volt miniszterelnöke is. Teleki Pál Horthy miatt is lőtte főbe magát, és búcsúlevelében azt írta: „Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.” Gróf Bethlen István pedig 1944-ben tanulmányt írt *A magyar politika a második világháborúban: politikai tanulmány vagy vádirat* címmel. Bethlen tapintatosan egyetlenegyszer sem említette meg munkájában Horthy nevét, holott vádirata elsősorban ellene szólt. A homonculus, amelyet az úri Magyarország középkorból itt ragadt elősködői azért nevelgettek, hogy megmentse őket, túlnőtt teremtoin, és velük együtt az egész hazát elpusztította.

Nándi Mihály: DÁP

Aki még volt katona, abban gyanút keltenek a háromszavas rövidítések, például VÁP, tudniillik városparancsnokság, amely azokat a fehér vállsziyas, fehérkesztyűs katonai rendészeket jelentette, akik a Petőfi laktanyából rajzottak ki (szegény költő fogta volna a fejét, ha tudja, mihez használják

a nevét), fehér kesztyűjüket levéve vették fel a jegyzőkönyvet az erre rendszeresített füzetbe, és jaj volt annak a kiskatonának, aki oda, a sorszámozott lapra, majd onnan a helyőrségi fogdába bekerült – az ott töltött napok, hetek nem számítottak bele a szolgálati időbe, a bakancstársak már megkapják a civilruhát, már visszaindulnak az életbe, integetnek, a megfenyített pedig továbbra is a laktanya foglya marad, mert egy meleg nyári napon levette a sapkáját, akárcsak egy mellékutcában, hiszen a Jeep szovjet változata, amellyel a katonai járőrök cirkáltak, bárhol felbukkanhatott. Ám ha a sötét soron katonaviselt, idősebb férfibe botlottunk az útkanyar előtt, jóindulatúlag figyelmeztetett bennünket: „Vigyázzatok, fiúk, jön a VÁP!” Szóval, nem valami jól sikerült rövidítés ez a DÁP.

Kezdetben nem is kötöttem össze a digitális állampolgársággal. Gyönyörű nő mosolyog a plakátról, oly felhőtlenül, mint azt a parfümreklámokról már ismerjük, hisz a megtalált új illat maga a boldogság, egy másiktól jóvágású férfi, az ő határozottságát a sportszerajánlatokon láttuk már, mindkettejük indítványa, hogy legyek én is digitális állampolgár. Valóban, végre egy épkezláb kormánykezdeményezés, magyarázom is a feleségemnek, mi ennek a lehetőségnek a jogi és gazdaságpolitikai tartalma. Az Észk Köztársaság a világon elsőként, már 2015-ben bevezette az e-állampolgárságot, amellyel a mai napig egyedülálló módon megnyitotta digitális határait. Az internetes igénylés egyszerű folyamat, amelynek lépéseit betartva, és a megfelelő díj, mintegy száz euró befizetésétől számítva nagyjából legfeljebb nyolc hét múltán átvehető a digitális okmánycsomag, a hozzá tartozó aláíró eszközökkel egyetemben a kiválasztott nagykövetségen.

Észtország Magyarországnál ma már sokkal fejlettebb, hiszen lakosaiból hatalmas alkotó energiát szabadított fel a Szovjetunióból való kilépés és a keleti bloktól való elszakadás, az Európai Unióhoz való csatlakozást pedig startpozíciónak tekintve a kormányzat a megnyíló forrásokat nagyon komoly fejlesztési programokra használta fel, amelyek megvalósítását nem keresztezték pártpolitikai részérdekek. Kiemelt prioritást kapott az IT-szektor, nem úgy mint nálunk, ahol az ötven év felettiek részére szerveztek kedvezményes „számítógép-kezelő tanfolyamokat”, hogy két mutatóujj és egy egér használatával viszonylag ügyesen tudjanak szörfözni a neten, hanem az országos kapacitás és hálózatbővítés szintjén, amelynek nem pusztán az lett az eredménye, hogy a lakosság nagy része magabiztosan intézi a hivatalos iratok kiváltását vagy az adóbevallások benyújtását a kormányzati felületeken, tehát ily módon eleget téve az állami illeték- vagy adókörbe tartozó fizetési kötelezettségeinek, hanem az e-gazdaság kiépítése, vagyis az internetes vállalkozások, értékesítési formák, a hozzájuk kapcsolódó banki funkciók működési feltételeinek – nem pusztán technikai, hanem törvényi szintű – megteremtése, tehát már nem csupán a GDP újraelosztásának, hanem növelésének, az egész ország további fejlődésének biztosítása. Az e-állampolgárság felkínálásával az észtek egy fokkal előbbre léptek az e-gazdaság expanziója terén, hiszen külföldi működőtőkét vontak be az országba, lehetővé téve az online cégalapítást, vállalkozói tevékenységet és a hozzá kapcsolódó pénzügyi vertikum működtetését. Mindez az Európán kívüli, az Európai Unióban befektetni, piacra lépni kívánó vállalkozóknak is vonzó lehet, merthogy a technikai és adminisztratív könnyítések mellett olyan praktikus előnyöket is kínál a balti állam szabályozási rendszere, mint a társasági nyereséget nem terheli adó, a tagok részére kifizetett osztalék utáni adó pedig 20%-ról 14%-ra csökken rendszeres osztalékfizetés esetén.

Magyarország turisztikai szakemberei már az 1980-as években felismerték az országimágó jelentőségét. Az általánosan szimpatikus és vendégvonzó környezet illúziója a propagandafilmek barátságos lakosairól, izgalmas pusztaprogramjairól, autentikus gulyáspartjairól, gyógyhatású

fürdőkúráiról tovább fokozható a nyugati nagyvárosokban rendezett magyar hetek, újabban évek rendezvényeivel, a helyben felkínált pincepörkölttel, sárgásan sercegő libamájjal, tüzes borral és még tüzesebb cigányzenével. Tényleg, itt még nem jártunk, csettintenek a somlói galuska után, amelyhez tokaji aszút ajánlott a borfiú, és sokan el is látogatnak hazánkba – egyszerű, miután alaposan tájékozódta utazási ügynöküknél, mi is a legpraktikusabb módja az ide jutásnak. Hanem az az ország, amelynek vezető szakemberei (figyelem, nem politikusai!) olyan programot hirdetnek meg, mint az észti digitális állampolgárság, azonnal feliratkozott a világ nem turisztikai, de befektetési térképére, és az arról tájékozódók nem ezer eurót akarnak majd elmulatni Szoboszlón, hanem eurómilliókban gondolkodnak.

Fantasztikus, nyomukba eredtünk az észteknek! Figyelni kezdtem a szaksajtót. Aszongya, hazánkban egyre inkább elérhető az állampolgárok számára elektronikus úton is a közigazgatási szolgáltatások bizonyos ügykörökben, és ezeknek a köre várhatóan tovább bővül a következő időszakban, tekintettel arra, hogy 2022 decemberében került elfogadásra a Magyarország Nemzeti Digitális Állampolgársági Program, amelynek célja az, hogy megteremtse egy olyan digitális környeztet, amelynek segítségével az állampolgárok és a kormányzati szervek közötti kommunikáció leegyszerűsödhet. A 2026-ig terjedő első stratégiai szakasz végére várhatóan szinte minden közigazgatást érintő ügyet online is el lehet majd intézni. Az azonban, hogy egyfajta, ügyintézését segítő e-állampolgárság a nem magyar állampolgárokat is megillessen, egyelőre nem valószínű.

Tehát ügyintézésről van szó csupán Magyarország Nemzeti stb. legújabb hivatalánál, a korszerűsített, és valószínűleg minden eddiginél központosított ellenőrzőhivatalánál – amelyet a korábbi gyanús és a törvényességet mellőzni kívánó rendszerek gyakorlata szerint fedőnévvel láttak el –, ahol egy gombnyomással mindenkiről minden adat előhívható. „Vigyázzatok, jön a DÁP!” Eh, távozz tőlem, sátán.

Hanem hát ügyfélkapumra egy gyorshajtási bírság futott be a rendőrségtől. Mindössze három nappal a merény elkövetése után. Ilyesmik álltak benne: „Felhívom figyelmét, hogy hatóságom írásban, a digitális államról és a digitális szolgáltatások nyújtásának egyes szabályairól szóló 2023. évi CIII. törvényben (a továbbiakban: DÁP törvény) meghatározott elektronikus úton vagy személyesen – ideértve az összeköttetés közvetlenségét, kölcsönösségét, folyamatos kép- és hangkapcsolatot biztosító telekommunikációs eszköz alkalmazását, ha az az adott eljárási cselekmény lefolytatására alkalmas –, illetve írásbelinek nem minősülő elektronikus úton tart kapcsolatot az ügyféllel. Tájékoztatom, hogy a DÁP törvény 19. § (1) bekezdés a) pont aa) alpontja alapján a gazdálkodó szervezet, a b) pontja alapján az ügyfél jogi képviselője elektronikus ügyintézésre kötelezett, így az ügyvel kapcsolatos beadványait, kérelmeit, továbbá a keresetlevelét kizárólag az elektronikus űrlapkitöltés-támogatási szolgáltatás igénybevételével nyújthatja be. A természetes személy felhasználói profiljának használata aktiváláshoz kötött. A digitális állampolgárság a felhasználói profil felhasználó által kezdeményezett aktiválásával jön létre. A DÁP törvény 38. § (2) bekezdése alapján, ha a természetes személy aktiválja a digitális állampolgárság felhasználói profilját, azt úgy kell tekinteni, hogy az elektronikus kapcsolattartási formáról rendelkezett” stb.

Szemben tehát a példamutató észti kezdeményezéssel, amely vonzza a külföldieket, végül akár az állampolgárság felvételéhez is kedvet csinálhat, mindenesetre ezer milliárdokkal növeli a GDP-t, a magyar kormányzat legújabb intézkedésével tovább taszítja magától az állampolgárait, akiknek

a DÁP-ból semmi haszna, és elképzelik egy maffiaszindikátus tagjait, amint forgatható bőrfotelben, ingujjban, hózentrógerben, arcukon ragadozó mosollyal számolják a digitális rendszerből kipergő, halomban álló bankjegyeket, amelyeket a folyamat elején valaki sorra kisimít, az utolsó bandatag pedig gondosan bekötegetli és fedeles, fekete aktatáskákba rakja, testőrök szeme a kezeken, amint a vezérek vidám arca is csupán feszült figyelmet takar, mindenki eljártssza, hogy csak együtt, a másikkal összefogásban kíván létezni, kívánsága már csupán megfelelés a háta mögött kibiztosított revolvernek, de – és ez a legkínosabb – már nem tudni, ki kit ellenőriz.

Földeák Iván: Elveszett illúziók, avagy a hazugság légvárai

Pedig hogy bíztam. A felvilágosult kétkedés bennem motoszkáló csirái ellenére hinni akartam. 1989-et írtunk. Huszonéves lányom lelkesen ragasztotta egy lázongó fiatal párt plakátjait. Helyesek voltak, fiatalok, vagányok, tettere készek. Volt, aki még Prágába is kiment, hogy az őskövi rendszer ellen tüntessen a Vencel téren. Az egyébként jóindulatú és a hivatlan turistákkal kesztyűs kézzel bánó cseh rendőrségnek köszönheti nimbuszát. Bár ne tették volna. Egy karcolás sem esett rajta. Próbálta volna ezt csinálni a Vörös téren... Most a parlamenti mellékhelyiségből kifelé menet már arra sem ügyel, hogy orráról letörölje a kokó hímporát.

Másik, focirajongó, de mára már alaposan megpotrohosodott társa akkoriban még lelkesen zavargatta kifelé a Déli hadseregcsoport egyre lazuló katonai fegyelmű egységeit. Most pítizni és koldulni jár oda, ahonnan a felszabadító, majd a két világrendszer közötti egyensúlyt biztosítandó csapatok jöttek. Már szőrtelen és kissé megtelt képpel. Kackiásan elálló zakóban és harmonikaszerűen buggyos gatyóban. Ez kell a népnek, közetek való vagyok, értetek vagyok olyan, mint ti. S hitet tesz egy olyan rendszer folytatása, társadalom irányító gyakorlata mellett, amelynek lebontásában nagy hangon részt vett. A pálya széléről, a nemzetközi nyomás, a Nyugat befolyásának farvizén. És megfosztja a megemlékezés babérjaitól azt a külügyminisztert, majd miniszterelnököt, aki lebontotta a vasfüggönyt. Igaz, nem gyűjtött milliárdokat, nem építtetett többezer négyzetméteres birtokot, még egy régebbi kor erkölcsével élt. Mai utódja semmilyenen.

Rendszerbontó ifjak. A tragikusan szép 56 emlékét megtagadva a túlpárt kegyeit keresik. A távoli túlpártét, melynek vezére egy egykor baloldali beállítottságú politikus szerint „nemzeti liberális autokrata”. „Oroszhont ész nem éri fel”. Ezt Tyutsev mondta, a nagy klasszikus. Fél százánál több könyv fordításával és több évtizedes nemzetközi tapasztalattal a hátam mögött kénytelen vagyok elismerni igazát. Pontosabban, most már kezdem felfogni tragikus bölcsességét. És ez az igazság lefordíthatatlan a nemzetközi nagypolitika, konkrétan a nagyhatalmi politika gyakorlati, adok-kapok nyelvére. Magunk teremtette kényszerpályákon mozgunk. Az ügyesebbek még hasznat is húznak belőle. A kuruckodó magyarok a legkevésbé. Marad vigasznak önámító büszkeségünk. Amire az objektív birodalmi tájékoztatás még rátesz egy lapáttal. Az örökérvényű

Voltaire Pangloss mesterének szavait felújítva „ez a világ a lehetséges világok legjobbika”. Kár, hogy sem azok, akik sugallják, sem azok, akik valódi ízet nem érezve lenyelik nem tudják, kitől származik és kivel mondatja ezt a francia szerző. Hja, francia, akkor Trianon. Gyűlölni kell. Mert mi példát mutatunk a züllő, lefelé menő nyugati civilizációnak. Kelet felől jönnek az új eszmék. Szent István forog a sírjában. A keresztény kultúrát hivatalból hirdetni köteles egyháznak egy szava sincs erre. Miközben lelkesen dugdossa szennyesét, leplezi, rejtegeti megrontott életek, félre siklott emberi sorsok okozóit. Ateista vagyok, de én leszek az első, ki felveszi az anyaszentegyház szentségét, amikor a független hazai törvényhozás bírói pulpitus elé állít legalább egy ilyen egyházfit.

Eszembe jutnak rendszerváltozás utáni első, Muszáj-Herkules miniszterelnökünk szavai:

Tetszettek volna forradalmat csinálni! Hát ők, „ezek a modernizált ugyanazok” nem csináltak. Esetleg zseb-forradalmat. Vagyis inkább zebre-játszót. Saját zebre.

Ismerem én, hiszen fél évszázadon át benne voltam a tájékoztatás taposómalmában, hogy miként kell ezt csinálni. Gyomor kell hozzá.

Szerezd meg a kommunikációs eszközöket, s azután hazudj. Hétszer mondd el, nyolcadszorra már elhiszik. Míg az „átkosban” nem is nagyon kellett tudni a sorok között olvasni, egy kevésbé kiművelt ember is kibogozta az MTI híreiből a tényeket. Jobban, mint ahogy akkortájt egy New York-i olvasó saját lapjaiból a másik világ valóságát. Az ő slapajaik – bocsánat skriblereik, hírlapíró firkászaik jobban fel voltak készítve. Azért a kevés értelmiségi sejtette az igazságot. S 1968 táján Párizs és más fővárosok utcáin az ifjú lázongók próbálkozásaiból figyelmeztetést kaptak. Talán segített egy kevésbé hidegháborús szembenállás kialakításában. Reményt, hogy lehet békés, mindenkinek, tán az egész világnak, a nélkülöző keletnek és délnek is megfelelő, reményt nyújtó kiegyezés. Ahonnan most milliók zúdulnak hajdani elnyomóik, gyarmatosítóik földjére a jobb élet reményében. Mint olcsó munkaerő.

– Nem akarunk migránst – hirdeti büszkén a nyolcadik x közelében járó, bevásárló kosarát a legolcsóbb élelmiszerral éppen hogy beszenyező nénike. Szegényke, honnan tudná, hogy a sajtóban nagy hangon és fenyegetően meghirdetett több ezer bevándorló közül, ha pár tucat kér tartózkodási engedélyt. Ők a módosabbak, akik lakást, házat is vesznek, ahol elbújhatnak, ha összeomlik általuk kirabolt és omladozó otthoni rendszerük. Vagy vesznek a NER feneketlen bukszait gazdagító bevándorlási jegyet. És élvezhetik megszerzett millióikból az itteni, olcsóbb élet paradicsomát. Míg tízezrek, nem kérve a magyarországi „Péterfilléreket” sem érő fizetésekből, mennek tovább, azt a másik világot gazdagítani alulfizetett, ám családjuk eltartását fedező munkájukkal. A hajó megtelt? Egyáltalán, megtelik-e valaha. Meddig tart az ő munkájuk által támogatott jólét? S jut e belőle mindenkinek? Fájó kérdés.

Az egykori vasfüggöny mögötti vidék eme kis szegletében még élnek a szembenállás kommunikációs fogásai. Rombold le a közelmúltat. Jót is, rosszat is. És színezd ki azt a még korábbi, Nagy-Magyarország pusztulására a végső pecsétet rányomó rendszert. Közel egy millió honfitárunk pusztulásáért felelős emblemikus alakját ma tisztelnünk kell. Szüleink, akik emlékeznek még áldásos tevékenységére, már kiköltöztek a temetőbe. Hamisítsad a történelmet, lesznek, akik elhiszik. Akik az „elnyomás” éveiben, ki tudja milyen szolgálatokért kapott nyugati ösztöndíjjal tanulták ki, mitől olyan jó az a másik, Lajtán túli világ. És hogyan szolgálhatják. Hogy később, beleülve a hatalom puha karosszékébe pusztulását vizionálják.

A helyzettől függően hazudj bátran, s tagadd meg korábbi énedet. Uszíts a vizitdíj ellen, hogy vazallusaid adófizetői pénzből építsék ki a finoman javallott magánegészségügyet. A nyugdíjas pedig várjon hónapokig a műtétre vagy a halálára. Vagy vegyen fel kedvezményes hitelt. Talán vissza tudja fizetni, mielőtt elhagyja e világot.

Micsoda szövetségeket kötünk! A világ krémjével. Házalunk békemissziókkal, amiből senki nem kér. Daliás külügyminiszterünk izmos, hajnali kocogásokon kiművelt lábikráját közszemlére kitéve száll ki az adófizetők pénzéből vásárolt különrepülőgépből, hogy világrengető szövetségeket kössön, korántsem nagy nemzetközi befolyású országokkal. Ahol öltönyös házigazdák várnak rá. A hazai élteőbb delnők szíve pedig megremeg a nagyszerű látványtól.

Az ellenpontként felhozható, Churchillnek tulajdonított mondást: „Csak semmi sport” sehol sem találod a korabeli forrásokban. De hát az egy tömbből faragott brit világfit nem ezért szeretjük. És tudjuk, hogy igenis sportolt. Viszont nem snájdig arisztokrata ifjúként, hanem pocakos, szivarozó és whiskyt kortyolgotó államférfiként volt Sztálin és Rooseveltt méltó partnere abban, hogy eltakarítsák Hitlert. S hogy a nagy győzelem után egy nem háborús hős, de a békeidőket jobban értő és megszervező munkáspárti politikus Clement Richard Attlee vegye át a nyugati demokráciák mindeddig sikeres politikai váltógazdálkodásának köszönhetően tőle a stafétabotot.

Kell a váltás, a változás. miként a tisztaság is. Nem csak egyre szemetesebb mindennapjainkban, de a közéletben is. Bár félek, hogy miként az háztartási személtakarítással, úgy a közéleti hulladékmentesítéssel is nehezen boldogulunk. Pedig nagy szükség lenne rá.

És persze a fejek kipucolására is. Ami jóval nehezebb.

Déliab

Köves István: Egy mondat a szabóságról

Hol szabóság van, ott szabóság van,
s ezen nem segít semmiféle befecskendezett
légfrissítő permet-szivárványa,
amikor mindent beleng
a fityma alá gyűlő faggyú búze,
s ha valaki gondolkodásra készítené őt most,
maga is szédelegve iszonyodna,
hogymégis, honnan hová,
a marólúg szürkítette, kopott

fekete klottgatya helyén a
VIP-jelzetű Armani pantalló ugyan
elfedi az atyai nadrágszűj nyomán
fakadt lilás hurkafodrok hegeit,
de a szára ...
a szára ennek is rohadtul rogyadozik.

Köves István: Monogram

Regécke kis falu.
Minden házához tartozik kert.
Lajtorja, létra is akad elég,
többnyire kézzel gyártott, szeg nélkül,
anyáscsavarra fűzött láncsal, de faragott,
hisz közel az erdő, ad hozzá fát a várat ölelő.
Az egyiknek lábába, a finánc oldalon,
alul, a nyersfába égetve, barnán: W. S.
Kis magyar falucska Regéc, kiháló.
Kopogj be az ablakon. Kérdezz bátran.

Barna Róbert: Versek

Álmodom

cirkusz

egy csepűrágó
nagy hahotával jön

én meg előtte
róla írok

ó meg
belém botlik
lehülyéz

azt mondja
firkász

és hogy
aki ír
az mind lökött

meg is lök
elhasalok

a nyikkanásom
elüti egy tréfával
azt mondja
bukfenc

és kirepül a poén

tapsvihar
kacagásörvény

a közönség
meg röhög
rajtam

A színházam

az engem játszó alak
a színházam
egyik szereplője
most éppen
egy újabb
jelenetet

ad elő
nekem

úgy látom
magam
ahogy őt
láthatják
a nézők

neki
tapsolnak

én
csak
a röhögése
vagyok

Földeák Iván: Fél kiló kenyér

Megkaptam. Az ígért fellendülés, a szárnyalás évében 42 év közszolgálat, köztisztviselői pálya után. Ebből tíz év a törvényhozás Duna-parti mesepalotájában. Ahol már nem reggelizik a pénzügyminiszter, mert nincs. Most már értem, miért.

Zsiga bátyám, milyen igazad volt. És van 117 évvel később is.

„Jól rendelték azt az istenek, hogy a szegény ember is tudjon kacagni.”

Kínomban kacagok. A törvényhozás épületétől odébb költöztetett, a folyó habjai felett merengő költővel együtt:

„kuncog a krajcár: ennyiért
dolgoztál, nem épp semmiért”

Már irigykedni sem tudok, csak „eltűnődtem, hogy ők egész fazékkal esznek”. Kerala államban, luxusban, jachton a meleg tengereken. Nekik a krumplileves az nem krumplileves. Sokan vannak, akiknek még az. A magyarok két harmada pedig még „rossz kedvünk nyarából” sem részesül.

Marad a szó, de már az is „benszakad, hang fennakad, Lehellet megszegik”.

Lassan kifogyunk az idézetekből, a gúzsba kötött iskolai oktatás féltő gonddal leszoktat róla.

Az élet vége felé járva pedig várjuk, amikor majd „Künn, a mezőkön, harsog a Tavasz” és

vége „Robogj föl, Láznak ifju serege”.

Üresen ásít előtte a papír, a computer képernyője. Lesz, ki megtölti? Lesz, ki elolvassa? És lesz, ki megérti?

Paládi Zsolt: Félperces novellák

Halloweeni tetemre hívás

Halloween napján mit is tenne az ember. Ijesztő kísértetek után jár...

Itt van például a Memento Park. A bukott rendszer szoborparkja, mely Tétény határában riogat. A művek meghatározása: szocialista realizmus *belyett* „dermesztő realizmus.” Halloweenre pont megfelel.

Marx temetésén csak 11 ember volt jelen. Pedig lehetett volna népünnepély is... A nagyszakállú kiállhatatlan ember volt, mindenkivel összeveszett. De ez nem lett volna olyan nagy baj, ha nem lett volna ráadásul rossz író is. A *Kommunista kiáltvány* első mondata úgy hangzik: „Kísértet járja be Európát: a kommunizmus kísértete.” Na de ha kísértet járja be Európát, ami maga a kommunizmus, nem jelenti-e ez azt, hogy a kommunizmus: halott? Gyanakodnunk kellett volna arra, hogy ez csak egy halloweeni blöff, mert ő maga vallja be, hogy az eszme halvaszületett. Továbbá a kísértettel mindig riogatni szoktak! Tehát már az első mondata az olyannyira istenített *Kommunista kiáltvány*nak, írói szempontból totális tévedés.

De ma is járnak kísértetek, itt van például Putyin kísértete. Ne feledjük, a kísértet visszajár. A múlt rendszer sem az eszméről szólt, hanem az orosz birodalom védelmi övezetének kiterjesztéséről. A többi csak duma. Putyin is kaphatna itt szobrot, de gyanítom, hogy nem fog. Egyelőre nem.

„Nincsen csöves tanár!”

Két „jómunkásember” vitatkozik a Kispestről Havannára tartó buszon. Öltözetük nyáriasan igénytelen, beszédük sem túl cizellált, no de a téma! A témáról nem gondoltam volna, hogy késhegyig menő vita tárgya köztük.

Az egyik hevesen szimpatizál a tanárokkal, „akik mellett a diákok is kiállnak és együtt

tüntetnek velük.” A másik kételyeit fejezi ki: „és mit értek el vele? Elértek valamit?” Majd egy ebben a körben gyakoribb érvet használ fel, „a csöves tanárok nekem ne mondják meg...” A pedagógusokkal szimpatizáló a tanárok életéről beszél, elég megértően, de a másik nem akarja érteni, mire hangosan így kiált fel, az egész busz hallja:

„Nincsen csöves tanár! Nem érted meg, nincsen csöves tanár!”

Megtudom még, hogy ha valaki „botrányt” csinál a metrón, annak ő ad egy kiadós pofont, de a többi 89 csak ül közben és maga elé néz. A tanárok helyzete is valami hasonló: „ezt ugatom neked már mióta!”

Kissé megzavarodtam.

Az értelmiségiek meg Majkáról beszélgetnek a buszon?

Megváltó 65

Jól öltözött hatvan körüli úriember, diszkrét aktatáskával, felszáll a metróra. Nyomában egy szemüveges lány, aki mestersége titkairól faggatja. Nem kell sokáig találgatnom, mely hivatásról van szó.

– Hogy érzi magát ennyi idő után? – kérdi a fiatal lány.

– Nem tudom, nem szeretnék eljutni odáig, ahová a korombéli kollégáim többsége, hogy már alig várja, mikor teheti le a lantot. Úgy imádkoznak, mikor jön már el a megváltó 65, amikor nyugdíjba mehetnek és nem kell többé tanítaniuk.

Beszélgetésükből kiderül, a férfi angol–francia szakos tanár és öt gyermeke van. „Szerencsére” egyik sem lett bölcsész. Ezek után teljesen feleslegesnek érzem a lány kérdését:

– Ön szerint tudnám ezt csinálni?

Hiszen magától értetődik, az úriember ezt senkinek sem ajánlaná.

Ádám Tamás: Holtponton

Fogaim között
szétmorzsoltsz káromkodás szitál,
a sűgőlyukból bizonytalanság
csordogál.
Mint a vasútoldalban
tétovázó őzek.

A holtponton
földhöz vágott poharak
sortüze.

Ádám Tamás: Egyedül

Lassan a margaréták is
elhagynak,
mást ölelnek a fák
barna árnyai
s a lehulló levelek
pénzével
elkártyázzuk érzelmeinket.
Fájdalmas csembalóhang az este.
Egyedül,
mint hal uszonyán a csönd.

Bakó Endre: József Attila nővérei

1.

Kevés író-költő életében játszanak szerepet a testvérek, legtöbbjükéről nem is tudjuk, hogy léteztek-e egyáltalán? Vannak azonban kivételek, amikor fontos szerepet töltöttek be írótestvérük életében, akár szellemi, akár egzisztenciális vonatkozásban. Ilyen volt Ady Endre életében öccse, Ady Lajos, József Attila életében Jolán nővére.

Elgondolkodtató, hogy a kiterjedt Ady-irodalom ellenére nem készült egy önálló dolgozat, hogy ne mondjam: kismonográfia Ady Lajosról, a költő literary gentleman öccséről, aki fiatal korában maga is írt tárcákat, cikkeket, tanulmányokat. Nem szorul bizonyításra, hogy zseniális, szertelen bátyjához képest ő konszolidált hivatalnok típus volt, akit Ady egykori barátai mélyen

lenéztek, sőt Ady-hamisítónak neveztek, főleg mert tompítani igyekezett bátyja forradalmiságát. Megítélése a szocialista érában is negatív irányba mutatott.

Ady Lajost (és feleségét) mégis köszönet illeti fáradozásáért, az Ady-kutatás számára nyújtott értékes információkért, bátyjáról írott könyvéért, kiadványok szerkesztéséért. Már 1919. szeptemberében felhívást tett közzé testvére debreceni emlékeinek összegyűjtése érdekében, együttműködött a kutatókkal, s elvállalta a kurzussal szembenálló Ady Társaság elnöki méltóságát, ezzel némi védelmet is nyújtott a liberális reformer csoport számára.

2.

József Attila nénjéről, József Jolánról (Bp., 1899 – Bp., 1950) viszont Valachi Anna könyvet írt. (*József Jolán, az édes mostoha*) Mert Jolán életmentő szerepet játszott költőnk életében, értő kritikus munkásságának, olykor katalizátora volt fejlődésének, (Attila majd minden levelében küldött neki verset, amiről véleményt kért), halála után pedig megírta *József Attila élete* c. irodalmi értékű könyvét teletűzdelve hozzá írott József Attila levelekkel. Az 1940-es könyvhétnek ez volt a szenzációja. E tapasztalat birtokában Cserépfalvi Imre 1941-ben második kiadás formájában is piacra dobta a könyvet. A regény ezen a könyvnapon is kelendőnek bizonyult. József Jolán nevét egyre többen ismerték meg, és ő ki is élvezte az olyan sokáig vágyott népszerűséget. Végül írói, újságírói vágyai is beteljesültek. Nemcsak Attila testvéréről írott könyve fűződik nevéhez, írt tárcákat, elbeszéléseket, munkatársa volt az *Est* lapnak, de a *Színházi Magazin*, a *Kelet Népe*, a *Délmagyarország* és a *Híd* című lapok szerzője is. Illyés Gyula ajánlására került a *Híd*hoz, mint szerkesztőségi titkár. Cserépfalvi Imre írja visszaemlékezésében, hogy Jolán végre igen kedvére való állást kapott, a siker nem szállt a fejébe, szorgalmasan dolgozott Zilahy Lajos nagyon dicsérte komolyságát, leleményességét, „és nem tréfának szánta, mikor kijelentette, hogy Jolán nélkül már nem is tudna mozdulni sem, annyira kézben tartja a szerkesztőséget.” De olykor szerepelt szavalóesteken olyan színművészek társaságában, mint Gobbi Hilda, Major Tamás vagy éppen Somlay Artúr. 1945 után újságíróként dolgozott.

Egy ilyen könyv megírására nem minden testvér lenne képes, ez nem afféle amatőr munka! József Jolán maga is tehetséggel megáldott személyiség, már gyermekkorában kitűnt művészi hajlamaival, apja vitte magával a kocsmába, hogy énekeljen, táncoljon. A családot az apa 1908-ban elhagyta, ezért Jolán számára magasabb iskolák szóba sem jöhettek. A négy polgári (kb. a mai 8. osztály) elvégzése után beiratkozott a kereskedelmi szaktanfolyamra. De a Jocónak becézett 9 éves kislány talpra esett teremtés volt, az iskola mellett is tudott segíteni a mamának a munkában és a két kisebb testvér istápolásában. Ráadásul szép lány volt, aki már 15-16 éves korában férjhez ment Pászti Elemér tornatanárhoz, a stockholmi olimpia ezüstérmes tornászához, aki magához vette az egész családot, kiemelve a proletársorból. De a háború miatt a kapcsolat elhidegült, válás lett a vége. Jolán megismerkedett Makai Ödön ügyvéddel, akinek gépírónője lett, talán több is, majd 1919-ben felesége. Nyilván kikötötte, hogy testvéreit, a mama nélkül maradt Etust és Attilát magához veheti. Makai ezt is vállalta, de hogy a saját polgári családját leszerelje, titkolta Jolán proletár származását, Lippe Lucie néven szerepeltette feleségét. Így kellett címeznie később József Attilának nővérehez írott leveleit is.

A vendégek előtt Etusnak szobalányként kellett megjelennie, Attilának pedig nem volt szabad

mutatkozni. Nappal Jolánéknál időzött a két testvér, de este haza kellett menniük aludni a Ferenc térre, „az elhagyott lakásba, ahol reggelente senki sem rakott tüzet, nem készített reggelit nekik. Attila innen ment iskolába, Etus pedig sietett hozzánk.” Ez az állapot – nem véletlenül – sok konfliktust gerjesztett férj és feleség között! „Amikor négyen ültünk az asztalnál, Makai doktor szótlan sietséggel evett, majd fogta az újságait és bement a szobájába. Attila és Etus mindent megkíséreltek az összebarátkozásra, azonban a hűvös, majdnem barátságtalan magatartás visszahúzódtásra kényszerítette őket. Lépten nyomon észre kellett venniük, hogy jelenlétük terhére van M-nek.” Etus ugyan igyekezett belesimulni a helyzetbe, elfogadta, hogy sógorát „doktor úr”-nak kell szólítania, de a serdülő korba jutott Attila és gyámja között feszültség támadt, ami egyre fokozódott. Mert Attila nemcsak büszke, de makacs is volt, sokszor önhatalmú lépésre szánta el magát, amit a gyámja rossz néven vett. Ennek ellenére a nem túl nagyjövendű Makai támogatta Makón folytatott gimnáziumi-, Szegeden kezdett egyetemi tanulmányait, majd párizsi és bécsi hónapjait. Ezért Makai Ödönt köszönet illeti, még akkor is, ha ezt felesége kedvéért, kényszerűségből tette. Később a sógorok közelebb kerültek egymáshoz, tegeződni kezdtek, pláne amikor József Attila hónapokat töltött a Hódmezővásárhelyre költözött Makaiéknál, (immár Etus a feleség), de mélyebb barátság soha nem alakult ki köztük.

3.

Attila leveleiben többnyire szóba kerül a pénz. Makói diákként írja 1921. február 20-án: „Mondd, nem (!) lehetne-e a húsvéti csomag helyett pénzt küldeni? (Az ötven koronán kívül. Ha lehet, küld (!) inkább a pénzt.” Szegedi egyetemista korában 1924 október 10-én: „Luciekém, gyerekek, küldj pénzt, mennél többet, mennél előbb, mert hetek óta nincs egy krajcárom se. Tegnap reggel óta nem ettem, csak valamit.” 1924 karácsonyán: „Kérlek Luciekém, küldj a magadéból, ha tudsz, és ha van, kölcsön 2 millió koronát karácsonyig. Esetleg a decemberi millióval, de lehet azt külön is.” Ez utóbbi fontos adat: tehát egy millió koronát kapott havonként. De állítólag Horger Antal professzor miatt abbahagyta Szegeden egyetemi tanulmányait és 1925 szeptemberében Bécsbe utazott, hogy ott tanuljon. Egy októberi levelében jelzi: „A pénzt az egyetemre várom”, majd 1926 februárjában „Kedves Lucie, a pénzt köszönettel nyugtázom.” 1926 szeptemberétől Párizsban folytatta tanulmányait. Onnan írja, hogy a csomagot és a félmillió koronát megkapta. Jolán még dollárban, majd pengőben is küldözgetett neki pénzt. Meglehet, Makai nem mindenről tudott. Mi több, Jolán nyáron kijuttatta Etust Attilával egy kis közös francia nyaralásra, majd augusztusban elküldte nekik az útiköltséget a hazautazásra, de csak Etus ért haza. Kiderült, hogy Attila Nizzában ruletten elvesztette az útiköltség árát! Jolán kénytelen volt másikat küldeni.

Hadd tegyek egy személyes megjegyzést. Barla Gyula, a Fazekas-, majd a Kossuth Gimnázium vezető tanára egy ízben hallgatta Juditnak, a költő volt élettársának tárlatvezetését. Judit lesújtó véleményt nyilvánított a József-lányokról. Hogy mi volt ellenérzésének alapja, már nem emlékszem, de mintha Jolán viharos házaseletét, úrinő allűrjeit kifogásolta volna. Jolán ugyanis négyszer ment férjhez és mindenik férjétől elvált, Makai Ödöntől kétszer is. Az sem kétséges, hogy mint ügyvédfeleség aklimatizálódott a polgári élethez, igyekezett műveltségbeli hiányait pótolni, franciául tanult, zongoraleckéket vett, fürdőbe járt, kártyapartikon vett részt stb. Etát (1903–2004 – nem tévedés, 101 éves korában halt meg!) pedig talán azért szapulta, mert ő is elvált, majd a nővére volt férjéhez, dr. Makai Ödönhöz ment feleségül. Rögtön közbe vetem, Judit sem élt szűzi életet: Szántó Gyulához ment feleségül, (aki később a Szovjetunióban a Hidas

Antal nevet vette fel), majd elváltak, ezután Fenyő László költőnek, végül József Attilának lett élettársa. Jolán így jellemezte Juditot: „Húgom lakásán találkoztam először Judittal. Amikor becsengettem, karcsú, magas szőke nő nyitott ajtót. Mindjárt tudtam, ő a Judit. (...) Szép volt. Karcsú és szőke. És hideg. (...) ha készülődtem magamban erre a találkozóra, nem így képzeltem el.”

4.

Amikor Attilának 1937 novemberében, három hónapi kezelés után a Siesta szanatóriumot el kellett hagynia, a nővérei vették magukhoz Balatonszárszón, ahol az előzvegyült Etának egy kis panziója volt négy szobával. Megható és félelmetes, ahogy a két nővér a három gyerek mellett gondozta az immár lelki összeomlással küzdő testvért. Éjjel például felkelt, s bement húga szobájába, és a sötétben addig tapogatózott, matatott, míg Etus felébredt. „Másnap, amikor Etus ezt elmesélte, azon kezdtünk tanakodni, hogyan oldjuk meg, hogy Attila ne maradjon éjszakára egyedül. Csüggedten ültünk egymás mellett. Nem mondtuk el egymásnak, de mindkettőnkben ott kóválygott a félelem. Eszembe jutott, mit mondott az orvos, amikor utoljára beszéltem vele Pesten, elutazásunk előtt. Minden lehetséges, figyelmeztetett intő hangon Az is, hogy felakasztja magát. Az is, hogy valakit megöl. Ha kitör rajta a téboly, azonnal sürgönyözzek.” József Attila már serdülőkorában is elkövetett öngyilkosságot, még vonat alá is feküdt, amint azt maga is megírta. Ennek ellenére Jolán vállalta, hogy egy szobában alszik vele.

Egy korábbi dolgozatomban azt írtam, hogy nemcsak a kor, „a csupacsősz világ” felelős József Attila szenvedése miatt, hanem maga a költő is. Például azért, mert jószerint egyetlen munkahelye sem volt, nem tudott megragadni sehol, inkább éhezett. Nővére írja: „Mindig nehezebb volt elviselni ezeket az ütközéseket (mármint Makai Ödönnel – B. E.), ha Attila otthon volt. Egy napon keményen összetűztünk egymással. Még soha ilyen jelenet nem volt közöttünk. Indulatosan szemére hánytam, hogy lusta, hálátlan, naplopó. Délig alszik. Semmi szándék benne, hogy komoly munkás életet éljen. Mindnyájunkat csak keserít.” Amikor a *Légy fegyelmezett (Téli éjszaka)* sort olvastam, mindig eszembe jutott, hogy ő miért nem tudott fegyelmezett lenni? Újra olvasva József Jolán könyvét, úgy vélem, ez nem volt jogos követelmény részéről. Mert József Jolán őszintén – amennyire lehet hitelesen (mert a felnőttől néha hónapokig nem tudott semmit) – írta meg zseniális öccse életét. Ebből látjuk, hogy József Attila már gyermekkorától fogva labilis lelki alkatú személy volt. Teljesen meddő Garamvölgyi Lászlónak a könyve, amelyben be akarta bizonyítani, hogy József Attila nem öngyilkos lett, hanem véletlen baleset áldozata.

Jolánról még annyit, hogy 1945 után átdolgozta könyvét, és a kor nyomásának engedve, belevett rákosista epizódokat. (*A város peremén – József Attila ifjúkori életregénye*, Bp., 1950). Azóta azonban ismét az eredeti szöveg van forgalomban.

Krúdy Gyula: A holnap bukása

Kiment a divatból a holnap.

Ez a kedves, várva várt ismeretlen, akit mindenki olyannak képzelt el magában, amilyenek a vágyai óhajtották, az álmai ígérték, a fantáziája festegette. A Holnapnak mindig gyönyörű ruhája volt, mint a hercegeknek és tündéreknek. A Holnap zsebében annyi pénz csörgött, mint szem a mákfejekben; jókedve és egészsége volt, elpusztíthatatlan étvágya volt; szeretett a maga házikójában meghúzódni a tisztviselőtelepen vagy a főváros környékén; a maga földcskájéről vágta a kerítésnek, veremtetőnek való kukoricaszárat; disznót hizlalt, amikor hidegedett az időjárás, és a toron jó barátait a saját szőlőjében szűrt borocskával kínálgatta. A Holnapnak a gyermekei mind boldogok és egészségesek voltak. A Holnapban beláthatatlan ideig élvezte járandóságát a nyugdíjas, nem mondhattál olyan messzi időpontot, amikor ő zárva találná a nyugdíját fizetgető adóhivatalt. A Holnap barátja volt az utazásoknak, elkalandozott a Tátra lábánál meghúzódó, pirosszemű kis vendégfogadóba, elhajózott Velencébe (ahová mindig szeretett volna jutni, mikor szerelmes volt), felemelte a fejét, midőn napfényes reggeleken fehér hajó dúdolva szállt alá a Dunán az összekötő vasúti híd felől, mily jó volna Passauig utazni, vagy az Alsó-Dunára, ahol rácosan főzik a halat a folyamparton, és habzó ürmöst hajtogatnak hozzá. A Holnapnak nem volt messze a párizsi tavasz, a londoni ősz; csak a kezét kellett kinyújtani, hogy elérjen Indiába, de felült néha az álmodozó ringású postakocsira, hogy a vörös bajszos kocsissal elvitesse magát vidéki atyafiakhoz, Késmárkra, Erdélybe, adriai tengerhez. A Holnap sohasem ismerte a nincstelenséget, a lyukas cipőt, a hideg kályhát, az üres kamarát, a goromba hitelezőt, a kihűlt pipát, a sorvasztó betegséget. A Holnap mindig úgy hitt, mint a gyermek, akinek estenden tündérekről mesél dajkája; rajongott, mint egy költő, akit eleven múzsája holnapra az Üllői út legvégére, a kávébarna feszülethez rendelt; számított, mint a csalhatatlan egyszeregy, és mindig maradt feleslege, amelyet biztos kamatra megbízható takarékpénztárban elhelyezett. A Holnapnak sohasem porladt el a foga, fehéredett meg a haja, pókhálósodott be a szeme, nem hagyta el kedvese, mája, veséje, szerencséje. A Holnapnak oly könnyű volt nyaralót építeni a Rózsadombon, mint kártyavárat a gyermeknek. Ő bizonyosan tudta, hogy a legmesszibb években is hallhat egy madárhangot a vén fa lombjaiból, amely hangra lelke váratlanul megremeg. Ő mindig azt hitte, hogy a patikusok csodaszereiről csak a kalendáriom hirdetései között fog olvashatni, köszvénye nem lesz, se pántlikás gilisztája. A Holnap bízott abban, hogy mindig talál egy puha tenyeret, amely megsimogassa homlokát.

Most azonban kis baj van a holnappal. Az emberek nemigen mernek rágondolni oly bizodalommal, mint azelőttiben. A legnaivabb lélekben is megingott a remény, úgy látszik, nem biztos a főnyeremény.

A holnap nem azért bukott meg, mintha a jelen valamiképpen kárpótolná az embereket a jövőért. A holnapnak váratlanul nagy konkurens akadt a múltban. A kedves arculatú, tündérsípú ismeretlent minduntalan elriasztgatja annak a tegnapi öregembernek a dörmögése, aki lassankint mindenkinek felkuporodik a hátára, hogy őt élete végéig cipelje. A múltak tehetetlen, régen

eljátszott vén emberkéje gunnyaszt azon a helyen a lelkünk kamrájában, ahol a jövő gőgicselő bölcsőjének kellene ringani. Az öreg folyton azt motyogja, hogy hiába minden erőlködésünk, többé úgy már nem lesz, mint régen volt. A múlt fuvolázgat szerenádöt álmatlan éjjeleinken. A jövő levonóképei mögött minduntalan a boldog, régi Magyarország tornyai és hegyei mutatkoznak. A vidám és gondtalan Magyarországból kivert emberek úgy gondolnak vissza a tegnapi, mint az első emberpár a paradicsomra. Az emlékezet tarisznyája oly súlyos a generáció vállán, hogy a jövő léghajója nem bírja fölemelni. Itt mindenkinek volt olyan múltja, amikor boldognak érezte magát, amikor jóllakott, és meleg kályha várta, amikor nem volt rongyos a ruhája, foszlott az egészsége, rab a szülőföldje, feslett az erkölce, riasztó az álma... Mindenki, aki átsántikált a régi Magyarországból a csonka jelenbe, nem fog többé nyugodtan szenderegnetni párnáján. Árnyékká változott itt minden, amely eddig életünket mutatta. Keserves itt minden hang, amely a maga kis sorsát elbeszéli. Fájt itt minden pillantás, amit magunk körül vetünk.

A remény kis tündérei elbujdostak az élet nagy tájáról. A száraz gallyak alatt okulárés öregember ül, és kopogó hangon (mint a koporsót szegeznek) olvassa véghetetlenül a múltak történetét.

Le Fondant: A róka és a rakó

Rőt róka rétre rúgott, hol szimatos, furcsa lény
 ásóvillás, horgas marokkal túrt. „Ki vagy?” –
 kérde a róka. „A rakó – felelt – a fény,
 az ész az erdőn.” „És mi raksz éppen, te agy?”

„Vakondtúrás itt és most.” „És? Nem értelek.”
 „Az is, meg az. Holnapra szorgos munkával
 lebontom mind és új helyen keresheted.”
 „Mi dolga rókának a vakond vackával?”

„Azzal tényleg semmi, de dolgoz lesz velem.”
 „El innen, gazfickók!” Az erdőkerülő,
 nincs vicc – szökik mindkettő –, sópuskával lő.

A rókához rakó szól erdőperemen:
 „Az erdész én leszek.” „S majd túrsz? Micsoda móka.
 Kaparsz.” „Majd én mondom meg azt, ki lehet róka.”

Udvarhelyi András: Szenes Hanna, az öntudatra ébredt ember példája II.

Hadd idézzem ízelítonek könyvedből az Aratás című versét:

*Fekete földünket szántja a népünk,
Aranyos kévét arat a karja,
Mire a kalász a földet takarja,
Színaranyától csillog a képünk.*

*Honnan az új fény, honnan az új bang,
Honnan a csendülő, zengő új ének,
Honnan az új harc, honnan az új bit?
Tetőled földem, tetőled Érnek.*

– *Honnan ered ez a bit? Hol van az a pont, amikor Szenes Hanna a nehezebb utat választja?*

– A gimnáziumban, 17 évesen érte ez a hatás. Lehet, hogy egy sérelem is hozzá járult választásához. A református gimnáziumban, ahol Áprily Lajos volt az igazgató, aki Hannát kedvelte, mivel az önképzőkörben tevékenyen részt vett. Kitűnő dolgozatot írt és azt akarták a diáktársai is, hogy ő legyen az önképzőkör elnöke. De, mint zsidót nem választhatták meg. Ámbátor, meg kell említenem, hogy egy felekezeti gimnáziumban talán természetes, hogy a református felekezet tagjait előnyben részesítették.

– *Az evangélikus gimnáziumban, például a fásoriban a majdani Nobel-díjasok mind zsidó származásúak voltak. Itt tanult Faludy György is, a népszerű költő és jó emlékei vannak az alma máterrol.*

– Olyannyira toleránsak voltak, hogy az evangélikus gimnáziumban egy Schmelczer nevű rabbi volt a hittan tanár. Az evangélikus gimnáziumnak fizetett tanára volt egy zsidó rabbi!

– *Milyen volt a református gimnáziumnak a szellemisége? Úgy gondolom, ahol egy ilyen*

humanista költő, mint Áprily Lajos az igazgató, az meghatározza az iskola szellemiségét is.

– Ez így igaz. A gimnáziumban nagyon színvonalas oktatás-nevelés folyt. És természetesen még a zsidó középiskolákban is magyaros, hazafias, irredenta eszméket közvetítettek. Egyébként Hanna naplójából kiderül, hogy a középkori magyar királyokról, köztük Szent Istvánról írt, jól ismerte a magyar történelmet. És még a bécsi döntést is, amely szerint Csehszlovákia déli részét visszaadta Magyarországnak, lelkesen üdvözölte, annak ellenére, hogy akkor már megvolt az első zsidótörvény. Hanna szorgalmas, nagyon jó tanuló volt. Már gimnáziumban kezdett héberül tanulni. Ez a cionista mozgalom tevékenységének eredménye is lehet. Ezekben a felekezeti gimnáziumokban a gyakorlat az volt, hogy szülők ha más vallási felekezet tagjai voltak, akkor gyerekeik után kétszeres tandíjat fizettek. A zsidók pedig háromszorosat. Ennek ellenére a zsidó szülők vállalták ezt a terhet, mert tudták, hogy a felekezeti gimnáziumokban színvonalas oktatás folyik.

– Itthon hogy vette fel a kapcsolatot a cionistákkal? Hogyan hatottak rá?

– Hanna esete nagyon-nagyon egyszerű. Akkoriban már régóta igen aktívan működött a cionista mozgalom, amit időnként nem kedvelt a magyarországi zsidó vezetés. Főleg a baloldaliakat, a somérokat bírálták, ezeket kommunistáknak tartották. A cionizmust megjelenésétől kezdve Magyarországon leginkább a hivatalos zsidó vezetők támadták. Az izraelita hittankönyvek úgy kezdődtek, hogy mi zsidó vallású magyarok vagyunk. A keresztény egyházi körök és a jobboldaliak azt javasolták, hogy a zsidók innen tűnjenek el, ezért nem támadták a cionizmust. Volt is a cionisták részéről olyan próbálkozás, hogy együtt kellene ezekkel működni. Például Berend rabbi volt ennek az egyik képviselője. A cionista mozgalommal kapcsolatban lehetett Hanna, mert rengeteg lapjuk volt, ők gyakran foglalkoztak a sajtójukban az alijázással. A hitközségek vezetősége nem szerette őket. A neológok azért, mert, úgy gondolták, hazafias érzületüket kétségbe vonják, az eddig elért hazai pozíciókat ott kellene hagyniuk. Ők nem akartak kimenni, azt mondták, inkább vagyok vállalatvezető Budapesten, mint kibucban kapáló paraszt. Ez érthető is volt. Hadd mondjak erre egy személyes példát. Drága, boldogult édesanyám a zsidó gimnázium diákjaként több osztálytársával részt vett a somér cionista mozgalomban. A Hollán Ernő utcai gyűlésen egyszer megjelent egy tanár, aki felírta a leányok nevét. Behívták őket az igazgatói irodába és azt mondták, vagy kilépnek a cionista mozgalomból vagy kizárják őket a gimnáziumból. Anyám erre átment a keresztény Veres Pálné Gimnáziumba. Ott nem törődtek vele, hová jár. Nagyon jó osztálytársa volt Szeleczy Zita, a későbbi híres művésznő, aki Amerikába emigrált. Aztán, amikor kitört a háború, ez már külső vonatkozás, megváltozott a jobboldal viszonya a zsidókhöz. Már az arab nacionalizmus megerősödésekor, az 1936-os zavargások alatt kimutatható volt a kapcsolat a náci titkosszolgálat és az arabok között. Ennek nyilván az volt az oka, hogy gyengíteni akarták Közel-Keleten az angolok uralmát. Ettől fogva a Palesztinába való letelepedést a nácik ellenezték és a cionista mozgalommal kapcsolatban már más volt az elképzelésük. A nácik ugyan eleinte bejelentették, hogy a zsidóknak új országot kell adni, de nem Palesztinában, hanem valahol Afrikában vagy Amerikában. Azt mondták, hogy ezt a háború után a békekonferencián eldöntik, kijelölnek egy területet valahol. Ez hazugság volt, mert már 1941-ben elkezdődött a zsidók kiirtása. 1942 januárjában a wannseei értekezleten el is határozták a „végleges megoldást”, a zsidók megsemmisítését, ahogy ők nevezték, az „Endlösungot”.

Mit jelent a cionizmus?

– **Tanár Úr! Fogalomtisztázásra van szükség. Már annyiszor elhangzott a cionista szó, aminek értelmét sokan még ma sem értik vagy szándékosan félreértelmezik. Az ötvenes években szitokszónak számított, és üldözték a cionistákat. Emlékszem Drucker Tibor barátomat, a kiváló népművelőt és könyves szakember cionizmus vádjával rúgták ki az állásából, így aztán egy ideig csak darukezelő lehetett. És még sorolhatnám az üldözötteket. Azóta sok víz lefolyt a Dunán, de úgy gondolom, azért fogalomtisztázásra szükség van. Kérlek magyarázd meg, mit jelent ez a fogalom?**

– Egyszerű a magyarázat. Azt jelenti, hogy visszatelepítés. A zsidó állam helyreállítását jelenti. Visszatelepítés az ősi országba, az ősi hazába. A hivatalos izraeli média is erről szólt. Egy rokonom írta: „*Nem akarsz osi földünkön testvéreid között új életet kezdeni?*” Egyébként a visszatelepedés gondolata a zsidó vallásban, a legendákban, hagyományokban is benne volt: ez erős óhaj. Minden évben azzal búcsúztak:

Jövő évben Jeruzsálemben!

És a zsidó vallási szabályok egy különálló népet tételeznek fel, amely a saját területén élt. Később Kelet-Európában a zsidókat nemzetiségnek tartották. Hanna esete egyszerű. 1938-ban érettségizett, rögtön utána jelentkezett és megkapta a kivándorlásra vonatkozó okmányt az alijázásra.

– *Érdekes ez a kifejezés, alijázás. Mit jelent?*

– Azt jelenti felmenni a Szent földre, amely mintegy szellemileg a világ magasabban lévő része. Ezért alija, héber nyelven, felmenni. Ő jelentkezett egy kétéves mezőgazdasági szakiskolába. Jellemző gondolkodására a határtalan önzetlenség, ami engem különösen meghatott, megfogott, mert lett volna módja, hogy a jeruzsálemi egyetem héber–irodalom szakára jelentkezzen, már akkor írt verset és prózát. De azt mondta:

Most mezőgazdasági munkára van szükség, a kibucban kell munkáskéz. Ott van rá szükség.

Elvégzett egy kétéves mezőgazdasági iskolát, kitanulta a tyúkászatot. 1940-ben kapott bizonyítványt és ezt a koszos munkát végezte a kibucban. Jellemző rá a kötelességtudás, a szorgalom. Budai házukban volt kertész, de ő már mint gimnazista, egy úri család leánya, a ház kertjében az ottani kerti munkát végezte a déli órákban, hogy hozzá szokjon a nagy meleghez.

– ***Megszállott volt?***

– Jó értelemben, így lehet mondani. Nagyon jó munkaerő volt, jól végezte ezt a munkát, amely a mezőgazdaságnak nem a legvonzóbb területe.

– ***Izraelben milyen körökben mozgott?***

– Találkozott az ottani magyarul írókkal. De nem nagyon vett részt az írók társasági életében.

Nem ért rá, a tyúkokat gondozta. Ha arra gondolsz, hogy forróságban nyolc órát dolgozni kimerítő lehetett, azután bemenni Jeruzsálembe, nemigen volt kedve még társasági életet is élni. Nagyon érdekes ez a nyolc órai munka. Hertzl Tivadar a cionista mozgalom megalapítója, a tervezett izraeli lobogóra hét aranycsillagot akart feltenni, mert ő azt mondta, hét órás legyen a munkanap. Magyarországon csak 1938-ban vezették be a 8 órás munkanapot!

– ***Hogyan került Szenes Hanna kapcsolatba az angol hadsereggel?***

– Megint a csodálatos áldozatkészségét kell említenem. Kitört a háború, eljutottak hozzá is a hírek a zsidók jogfosztásáról, a nácik kegyetlenségeiről. A nácik úgy gondolták nagyon egyszerűen, megoldják a „zsidó kérdést”. Például Ukrajnában, a Kijev melletti Babij Jarban három nap alatt 34 000 zsidót gyilkoltak meg. Köztudottan a koncentrációs táborok haláltáborok voltak.

– ***Nem lehet „végrelegesen megoldani” egy nép kiirtását, indig maradnak szemtanúk és túlélők. Például a törökök másfél millió örményt gyilkoltak meg, amit ma is tagadnak. És az örmény nép tovább él. A zsidókat irtották, és a zsidók államot alapítottak és élnek. A neonácik tagadják a holokausztot.***

– És Hanna ahelyett, hogy örült volna, hogy biztonságban lehet, jelentkezett az angol hadseregbe. Palesztina angol mandátumterület volt, az angolok toboroztak. Szerettek volna arab osztagokat is, de annak ellenére, hogy akkor még a zsidók az ország lakosságának mindössze egynegyedét alkották, később egyharmadát, mégis több zsidó jelentkezett önként. Az angolok olyan propagandaplakátokat bocsátottak ki, amelyen idéztek egy sort a ***Leba dode*** című zsidó szombati imából. Annak egyik versszakában található: ***Gyere! Vedd fel a díszruhád!*** A plakáton egy angol katonanő angol zubbonyt ad valakire. Ezt a mondatot minden zsidó ismeri. Az angolok még a bibliai dalokat is felhasználták. És az akkor körülbelül félmillió zsidóból harmincezen jelentkeztek. Először Afrikában, majd Olaszországban harcoltak.

– ***Említetted, hogy az angolok gyenge kiképzést adtak a zsidóknak. Mintha feláldozhatónak tartották volna őket.***

– Igen. Nem tartották komoly és értékes erőnek őket. Az angolok már az 1930-as évek végén akadályozták a betelepítést, pedig a németek talán így szabadulhattak volna meg a zsidóktól. De az angolok az arabokra való tekintettel, nem voltak erre hajlandók. Az ő szempontjukból teljesen igazuk volt. A betelepítés akkor arab felkeléssel járt volna a tengelyhatalmak oldalán és ami nagyon fontos volt, a tankok nem narancslével működnek, hanem olajjal, ami az arab területeken volt. Ezt ők nem kockáztathatták meg.

– ***Mi volt az oka, hogy az arabok Hitler mellé álltak?***

– Ők azt mondták, hogy az angolok elnyomnak bennünket, tehát az ellenség ellensége a barátom, és a németek mellé álltak. A zsidó betelepülésnek nagyon ellene voltak. Azt mondták, hogy ők nem antiszemiták, de Palesztina arab terület, a zsidók alapítsanak máshol országot. Egyébként a mohamedánok korábban nem voltak antiszemiták. Jobb dolga volt a zsidóknak a Oszmán Birodalomban, mint Európában. Csak ekkor romlott meg a viszonyuk.

– *Szerencsés dolog, hogy Palesztinában alakult meg a zsidó állam?*

– Ez nagyon nehéz kérdés. Talán jobb lett volna egy távoli szigeten, Madagaszkár is szóba került. De Tasmániában is hatalmas betelepíthető területek voltak. Viszont a legenda is nagyon erősen hatott, az őshaza betelepítését vizionálta. A másik gond az volt, hogy a tömeges utaztatás nehéz lett volna a nagy messzeségbe, míg Palesztinába Olaszországból három nap a hajóút.

– *Tehát Hanna jelentkezett az angol hadseregbe. Milyen kiképzést kapott és hol?*

– Eléggye gyenge felderítő és rádiós kiképzést kapott Egyiptomban. Onnan indult másodmagával Jugoszláviába. Jellemző, ők ott nem mondták, hogy zsidók, hanem, hogy az angol hadsereg tagjai. Szerencsés földet érés után jugoszláv partizánok közt maradtak egy ideig, majd hosszas bolyongás után másodmagával június 9-én éjszaka átkelt a Dráván. Nem sikerült a küldetésük. Nem volt szerencsájük, elfogták őket. Sajnos a balszerencse is közrejátszott. Például az egyikük, akit a csendőrök el akartak engedni, idegösszeroppanást kapott és agyonlőtte magát. A szerencsésebbek eljutottak a Budapestre, részt vettek az ellenállásban, és néhányan a szlovák partizánokkal együtt harcoltak.

– *Hanna hogyan viselkedett a fogságban?*

– Nagyon bátran. A csendőrök és a titkosszolgálat vallatói szörnyen megkínózták. Azt hitték, hogy a rádiókódokat megismerve, azokat felhasználhatják ellenségeik, az angolok ellen. De nem árulta el. Ő valószínűleg nem tudhatta, hogy az angoloknak volt egy biztonsági intézkedése, melynek értelmében, ha az informátoruk egy napig nem jelentkezett, akkor megváltoztatták a kódokat. Nagyon példásan viselkedett a börtönben. A Margit körúti börtönben, majd a Hadik laktanyában őrizték. Beszéltem olyannal, aki egy cellában volt vele, elmesélte, hogy tartotta a lelket a többiekben is. Verseket szavalt, bátorította őket. Olyannyira, hogy van olyan visszaemlékezés, amikor már német katonai őrség volt ott, és amikor elmentek Hanna előtt, vigyázzba álltak a tisztelet jeléül. 1944. november hetedikén lőtték agyon. Október 15-én volt a Horthy féle szerencsétlen kiugrási kísérlet, már kiadták a parancsot, hogy másnap eresszék ki. De közbejött a nyilas puccs. A balszerencse üldözte, mert később a Margit fogház zsidó foglyai közül többeket kimentettek hamis papírokkal honfitársai, a zsidó ellenállás tagjai, de ő akkor már nem volt életben. Szita Szabolcs is foglalkozott ezzel a tragédiával, nem sortűzzel, hanem tarkólövessel végeztek vele.

Nem kért kegyelmet, nem kért kendőt a kivégzéshez.

– Ha ő az angol hadsereg tagja volt, hogyan lehetett halálra ítélni? Hiszen hadifogolyként védte a genfi egyezmény.

– Az ő kivégzése teljesen törvénytelen volt. Hadifogolyként kellett volna kezelni. Jellemző, hogy Simon százados a kivégzett Hanna búcsúlevelét sem adta át, csak néhány ottmaradt holmiját. Így talált rá *az édesanyja lánya utolsó, megrendítő versére is:*

„,Egy – kettő – három...

Nyolc a hossza.

*Két lépéssel mérem a szélet,
Kérdojelként lebeg az élet.
Egy-kettő-három...
Tán egy hét is,
Vagy a hó vége még itt talál,
De fejem felett a halál.
Huszonhárom lennék
Most júliusban.
Merész játékban számra tettem,
A kocka perdült – veszítettem.”*

Jahoda Sándor: Józsi Jenő

Az akkori újságok nem finomkodtak. Óriási szalagcímekkel közölték szerte az országban: „**VILÁGBOTRÁNY BUDAPESTEN! AZ ISMERT ÉS NÉPSZERŰ ÍRÓ ELVESZTETTE A REALITÁS IRÁNTI ÉRZÉKÉT S ALIGHANEM AZ ESZÉT IS!**”; „**FRONTÁLIS TÁMADÁS AZ ÍRÁSMUVÉSZET SZENTSÉGE ELLEN!**”; „**AZ ELOADÁS UTÁN FELROBBANT A KÖZÖNSÉG!**” – és más effélék, nem kevésbé harsányak.

Az emberek hetekig másról sem beszéltek, vitáztak, mint erről.

Az írók, persze, egymás közt kicsit másképp tárgyalták meg a világraszóló skandalumot. Bizonyos fojtott csendességgel sóhajtoztak, hüledeztek. „Kár érte, kiváló író **volt!**”; „Isten nyugosztalja – mint író”; „Sikeresen szuicidálta magában a szépíró”, és hasonlók. De voltak, akik erősebb hangot ütöttek meg. Olyan erőset, és olyannyira nyomdafestéket nem tűrőn, hogy csak így idézhetek belőlük – és nem is csupán három ponttal, hanem ekképp:

–

Mindazonáltal én teljesen mértékben egyetérték Jenővel. Vagy fél esztendővel ezelőtt felhívott, és először nem is értettem mi a baja, annyira feldúltan mondta: **Te, ezek mind...** – itt megint olyan hangzott el, hogy csak így tudom idézni:

—
 Miután úgymond kitombolta magát, kissé higgadtan folytatta: *Az igazgatók nem hisznek abban, hogy nívós, irodalmi darabbal is lehetne jó üzletet csinálni. A színházzal való minden kísérletemet feladtam. Nagyon igazságtalanok és szorösszívűek velem a direktorok.*

Pukkadjanak meg! Te, Jenő, mondom neki, miért nem próbálkozol, mondjuk, a zenés kabaréval? A telefonban hosszú másodpercekig néma csend. Aztán hirtelen felröhögött. *Miket nem mondasz, kész kabaré, habaha!* De, komolyan beszélek, mit szólsz, unszoltam. *Tudod mit, szólt, ez a legjobb ötlet a világon, tisztára, mintha csak én magam találtam volna ki.* Komolyan beszélsz, kérdeztem. *Írtam már egy-két egész jó dalt,* sóhajtott fel Jenő, *gitározni meg elég jól tudok.* Tudom, mondtam. *És volna mondanivalóm elég, még sok is,* tette hozzá sejtelmesen. Vágj bele! – biztattam.

És ő bele is vágott, a rá jellemző vehemenciával. A *Nyugat Barátai Köre* meghívta őt is, hogy olvasson fel valamit a műveiből, a *Brittania Szálló* vörös termében, ahol a nyugatosok a műsoraikat szokták tartani. Ő, karakán ember lévén, azt mondta: A felolvasást nem vállalja, de bejelenti, hogy ő suttyomban regőstársulatot szervezett, és azzal szívesen fellép. Erre Nagy Endre és Gellért Oszkár a szemébe nevettek. *Ha megbuksz, a te sarad...* – mondták vidáman.

Nem bukott meg! Sőt, tomboló sikere volt. Hívták mindenfelé. És mindenütt ugyanaz a frenetikus siker.

Rá egy hónapra megint felhívott. A hangja lemondó, szomorkás volt... *Nagyon el vagyok szontyolodva...* – motyogta alig hallhatón. Mi történt, kérdeztem rémulten. *Ne is mondd,* folytatta, *Sári elkobozta a gitáromat...* Szent Pál! – kiáltottam fel – de hisz akkor, hogy fogsz?... *és azt mondta: Kakukk Marci-írás és punctum, semmi pengetgetés meg danolászás... de én nem élhetek zene nélkül, hüpp...* – hüppögte. Képtelen voltam megvigasztalni szegényt...

Vagy két héttel ezt követően, séta közben egy plakátra lettem figyelmes. *Képeskönyv Kabaré* – állt öles és színes betűkkel rajta. Alatta egy színesített fénykép: két művésznő ölelésében a jól ismert bohém, a mókázó arcú Jenő. És gitárral a kezében! A helyszín pedig a *Vígszínház...* Épp a leesett államat próbáltam visszakényszeríteni a helyére, amikor Jenő jött velem szemben. Egy sétapálcát lóbálva, vígan fütyörészett, és rám köszönt: *Salve, barátom!* Mivel szólni nem tudtam, a plakátra mutattam. *Á,* legyintett, *a legújabb vállalkozásom, csuda muris, nem?* Ö... ö... ö... – kezdtem volna beszélni, de még mindig nem tértem magamhoz. Jenő aggódó arccal erősen hátba

veregetett, hogy majd' az aszfaltra zuhantam, fejjel előre. *Te, mi van veled, öregem, megfáztál, vagy mi? Voltál már orvosnál? Elkísérjelek?* Én a plakátra mutattam makacsul, és ismét csak szólni akartam: Ö... hö... öh... – ennyit tudtam csupán kinyögni. Jenő komoran méregetett, fejét csóválva. *Na, gyere, elmegyünk az orvoshoz* – szólt, és belém karolt, hogy elvigyen. De én próbáltam a plakátra mutatni újfent, és mondani, míg nem késő: Ha... ah... *Jól van, jól van*, mondta, *remélem, még időben vagyunk, tudod, este eloadás!* – azzal elhurcolt...

Az orvoshoz érve azonban már teljesen visszanyertem a lélekjelenlételemet. Nem volt már orvosra szükség. Jenő módfelett meglepődött. Tudod, támogattalak, támogatlak mindenben, szóltam, nyelve egy nagyot, de kérlek, mire vezet ez az elkalandozás a magas művészetektől? Jenő huncutul mosolygott, mintha értené a tréfát. De én nem vicceltem. Ezt egy idő után ő is belátta. *Nem így ismertelek...* nézett rám vádlón, *pedig téged is be akartalak venni a következő nagy vállalkozásomba...* Úristen! – kiáltottam fel. – Mi lenne az?! *Á, most már mindegy...* – szólt lemondón. – *A legnagyobb ötletem.* Azért furdalt a kíváncsiság. És... mi lenne az? – nyögtem ki végül. *Óriási produkció!* – tört ki lelkesen. „*Íróból zenebobóc*” – *ez a címe.* Hirtelen megvilágosodtam. Kolosszális! – ordítottam fel. – Jenő, te egy zseni vagy! Hatalmas ötlet! Jenő, kissé kételkedve nézett rám, azt hitte tán, hogy ugratom. *Akkor* – kérdezte bizonytalanul – *benne vagy a csapatban?* És szemében reménykedés pislá fénye táncolt. Mi az, hogy! – vágtam rá azonnal. *Akkor hárman leszünk. Ifj. Babrik János zongoratanár és gitárvirtuóz, én, és te, ha vállalod.* Már hogy a bánatba ne vállalnám! *Kezet rá!* – szól vigyorogva, Jenő. És én belecsaptam a tenyerébe, mint villám a fába.

Néhány hét után már próbáltuk is a nagy attrakciót. Természetesen nagy sikere volt a *Képeskönyv Kabaré*-nak, de mi volt az ahhoz képest, amit mi hárman viszünk nemsokára végbe! Megbeszéltük Jenővel, hogy az én feladatomban éppen az lenne, hogy – mivel nem tudok hangszereken játszani, énekelni sem tudok, és humorérzésem sincs – néha elő-előjövök majd a színpad mögül, és azt mondom: Ö... ö... öh, aztán szteppelni kezdek, és szépen visszaszteppelek a színpad mögé.

Jenő volt a motorja mindennek, ő komponálta meg a műsort, melynek alcíme címe: „*Fütyülünk a világra!*” Úgy kezdődik, hogy bekonferálja magát, a kísérelőjét és engem, vagyis *Caro-t & Gurch-t & Maphla-t*, és mindhárman fütyülni kezdünk. Majd János gitárt ragadva játszik, míg Jenő eltűnik egy fél percre a színpad mögé, és visszatér orosz öltözetben, ő is gitározik, énekel és fütyül két hangon. Ezt az „átváltozást” a legötletesebben variálja, én meg néha szteppelek meg ö-zök.

Garantált siker lesz, mondta lelkesen Jenő, úgy pár nappal a bemutató előtt. *Utána tudod mi lesz?* – kacsintott rám. Nem, mondtam. *Külföldi turnéra megyünk! Pukkadjanak meg a*

magas művészetek! Juj, de klafa lesz, Jenő – kiáltottam vidáman –, meghódítjuk a világot, mint Napóleon...

Az est lezajlott. Már egy hete búzlünk Jenőékkel a záptojás-szagtól, sehogy se tudjuk lemosni magunkról. Jenő ismét hívott. A hangja mókázó volt. *Te, van egy új ötletem*, mondta. Mi volna az, kérdeztem fásultan. *„Zenebohócból író”!* *Jó, mi?* Fantasztikus, Jenőkém, mondtam, talán ezzel kellett volna kezdeni. *Ugyan, miket beszélsz*, szólt, *egyszeruen rossz irányban kezdtük*. Hogy érted ezt? – ámuldoztam. *Hát úgy, hogy külföldön kellett volna kezdeni a turnét!*

Udvarhelyi András: „Mindig várok” – interjú Jahoda Sándorral

Beszélgetés Jahoda Sándorral az őszinteségről, a humorról és következményeiről –

– *Nemrégiben jelent meg a Hungarovox Kiadó gondozásában humoreszkjeid gyűjteménye, a Bankok városa. Három évvel azután, hogy 2021-ben a Drámai etűdök című humoreszk gyűjteményed megjelent. Akkor a vidámságról és a szomorúságról beszélgettünk. Most is ez a téma, meg az könyved. Mi készítet arra, hogy görbe tükröt állíts az olvasóid elé? Feltétlenül meg kell mondanod az oszintét? Nem félsz, hogy ezért sokan megorrolnak rád?*

– Húúú, András, most ez így, egyszerre? Na, jó, megpróbálok röviden válaszolni. A világ változott ezalatt a három év alatt. Vagy talán mégsem? Talán ezt a jelen művem megválaszolja. Hiszen, épp az eltelt három év, ami a könyvemben van. Nyilván ez túlzás, de hát, úgymond szimatolgattam a világot, és ezek a darabok jöttek ki mintegy reflexióként. Mikre kaptam fel a fejem, mikre reagáltam a magam írói eszközeivel, amikor olvastam-láttam-hallottam-éreztem a világot? Ugyanúgy boldog-szomorú, ugyanúgy vicces, abszurd és elkésérítő, vagy egyenesen dühítő ez a világ, amelyben élünk rendeltetett. Én nem kedvelem a mai divatot, a disztópikus regényeket, verseket. Sok igazság van bennük, persze, de az én hajlamaimtól idegen. A jövőt nem láthatjuk előre, bármi, szó szerint bármi megtörténhet, és különben is, a jövő olyan, hogy simán kicsúszik a kezeink közül, mint a frissen kihorgászott hal. Nem volt szándékom „görbe tükröt tartani” az olvasók elé, csak leírtam azt, ami kikívánkozott belőlem. És én szórakoztam először egy-egy szöveg létrehozása közben, illetve után. Ha esetleg valaki, vagy valakik megorrolnának

rám ezért – nem tehetek róla. Művész vagyok, nem lehetek nem-őszinte.

– *Hogyan, milyen szempontok alapján szerkesztetted meg a könyvedet. Mi volt a fő célod vele?*

– Tulajdonképpen bármelyik darabbal kezdek volna, de nem így történt. A nyomorral kezdtem, és a művészekkel-művészettel végeztem. Egyfajta ívet szerettem volna leírni a szerkesztés során. A végére a „kevésbé” dühítő, vagy mondhatni könnyedebbek kerültek. Bizonyos szemszögből mindegyik szomorú, elszomorító, de a stílusom – mások szerint, mert ezt hadd ne én jelentssem ki az írásaimról – nevetető jellegű. Tehát, valahogy így ívelődik: I. „egyéni szociális problémák”; nyomor; pénzesség; hedonizmus; politika, közélet; a történelem és torzításai; Covid, illetve annak tagadása; ezotéria; átoperáltatások; a normalitás és annak tagadása; klímaváltozás; jövő; film és televízió; az egészségügy témái; a nevetés szabadságának kérdése; II. a jövő sportja, a sport jövője; III. sport és kultúra; könyv és kiadás; dilettantizmus, mérgező „zsenitudat”; művészek befóliázása. Céлом ezzel csupán az volt, hogy minél szélesebb legyen a könyv merítése, minél teljesebb a világmegmutatás.

– *Miért a Bankok városa könyved címe. Ennyire utálsz a bankokat?*

– Engedd meg, hogy az egyik versemből idézzek. Szóval, azért lett *Bankok városa* a könyvem címe, mert: „Inkább a CSOK, / mint a novicsok.” De, bocsáss meg, nem akarok kibújni a kérdés alól! Pár éve írtam a *Bankok városa* című dialógusomat, amely a bankkölcönökről szól, és jónak éreztem, hogy ez legyen a kötet címe is. Sőt, ez lett a kötet első dialógusa is. A szójáték, a szavakkal való játszadozás mindig is kedvemre való volt. Főleg akkor, ha mélység is van benne. Bangkok, Thaiföld fővárosa; Budapest, a bankok városa, Magyarország fővárosa. Szóval, úgy gondoltam, hogy Budapest, ahol születtem és élek jelenleg is, a bankok városa. Különös, de nagyon sokszor látok bankok előtt, sőt egyenesen a banknak támaszkodva békésen, netán közönyösen ülő, heverésző hajléktalanokat. Jelképesnek érzem ezt. Alfa és Omega. A Kezdet és a Vég. Nem mondhatom, hogy utálok a bankokat, hisz – úgy tűnik – nélkülözhetetlen tartozékai a civilizációnak, de azért nagy rajongójuk sem vagyok.

– *Humoreszkjeidből látni, mennyire megveted ezt a haszonelvu világot a haszonelvu embereket. Miért és kiket tuzöl leginkább tollhegyedre?*

– Az egyik dialógusom egy kilakoltatásról szól. Hiába is töröm a fejem, egyetlen incifinci kis szeretnivalót sem tudok felfedezni azokon, akik képesek utcára tenni egy családot, kisgyermekkel – akármelyik évszakban. Nincs annyi beleérző-képességem, hogy annak a személynek a lelkébe képzeljem magam, aki képes ezt büntetlenül – hisz vele a jog – elkövetni. Ez számomra elképzelhetetlen, felfoghatatlan és elfogadhatatlan. Aki mások nyomorából, bukásából, tragédiájából hízik, gazdagodik, azt a személyt én nem kedvelem. Már a név is – figyeld! – milyen sokatmondó: Végrehajtói Kar...

– *Hogyan írsz meg egy-egy humoreszket? Mi, mik adják az ötletet. Állandóan azon gondolkodsz, hogy mit lehet humorban pácolni? Úgy tudom, hogy mint a nagyok, Márai, Kosztolányi, Karinthy jegyzetelsz, ha meglátsz valami érdekes, megírnivalót. Hogy is van ez?*

– Igen, mindig van nálam jegyzetfüzet. Általában versötletek jönnek, de jöhet egy prózaötlet, egy dialógusötlet. A füzetemben dolgozom ki, írom meg a verseimet, aztán a készet beviszem a gépbe. A próza- vagy dialógusötleteimet viszont csak felskiccelem a füzetbe, és a gépben írom meg. Mindig is így működött nálam, változtatni nincs okom ezen. Azt mondhatom, hogy nem gondolkozom azon, hogy humorosra veszem-e a figurát vagy sem, hiszen ami eszembe jut, az általában valami vicces csavar, vagy ficam, és aztán vagy kezdek vele valamit, vagy sem. Hiszen sok ötletből nem lesz semmi sem, vagy azért, mert úgy találom, hogy nem elég jó, vagy más okból. Naponta visszaolvasom a füzetemben az ötleteimet, és agyalok rajtuk. A verseim mélyebbről jönnek, és közülük sok a komoly, de többnyire a verseim is „viccesek”, ahogy mondják. De úgy humorosak, hogy fejbe is vágnak, vagy mellbe. Talán ilyenek ezek a dialógusok is.

– *A humor mit jelent neked? Védekezés az élet galádságai ellen?*

– A humor a legnagyobb dolog, ami történik, történhet velem. Egy pillanat alatt ki tud húzni a „csávából”, és újra fellelkesíthet, ami az írásnak igen jót tesz. Nem tudok rosszkedvemben írni, csak jókedvűen. Kell, hogy élvezzem azt, amit csinállok. Játsszom, tehát élek. Igen, én még mindig gyermek vagyok, bizonyos szinten. A nyelv, a szavak a játékszereim – és a világ. A világot csavargatom, dobálgatom, hogy szembenézhessek a valósággal. Csak így megy nekem. És nekem ez az igazi antidepresszánsom és szorongásoldóm. Védekezés az örület ellen. Miért legyen rosszkedvű, ha nem érzem jól magam abban az állapotban? Kirántom magam, mint egy Münchhausen báró. Vannak bevált könyvek, amit ki tudnak rántani egy-egy rossz állapotból. Egy kortárs költő fogalmazott úgy, hogy: „A humor: ima.” És én naponta imádkozom.

– *Több versesköteted jelent meg és több prózai köteted. Író vagy költő vagy? Melyik a fontosabb? A költő éned másként látja a világot, mint az író éned?*

– Mondhatom úgy is, hogy több verseskötetem jelent meg, mint prózakötetem. Ez is lehetséges egy válasz. Az biztos, hogy a versírás fontosabb, vagy inkább a napi betevő falatom. Nem mintha minden nap tudnék verset írni, mert ahhoz szükségeltetik egy különleges állapot. De több versötletem van, mint prózaötletem. És nem tudok prózát sem írni naponta. Van, mikor hetekre befulladás a prózám. A vers terepén biztosabban lovaglok, hogy úgy mondjam. Tehát igen: inkább költőnek tartom magam, lírai költőnek.

– *Te csak az írásból élsz? Meg lehet csak ebből élni és hogyan? Ez a függetlenségre törekvésed tesz magányossá? Hogyan próbálsz megvédeni függetlenségedet? Mit jelent magányosnak lenni? Nem válsz ettől a tisztánlátástól, hogy látod az emberek hibáit, nem válsz embergyűlölővé?*

– Egy kevés pénzt keresek az írásaimmal, de nem ebből élek, hanem ezért. Lehet, hogy páran meg tudnak élni csak az írásból, de én nem vagyok ezek közül való. Én vállalom, hogy műkedvelő vagyok, mert kedvelem a műveket, nagyon kedvelem a jó műveket. Hogy látok, hogy látom az emberek hibáit, erre csak azt tudom válaszolni, hogy nem vagyok olyan beképzelt, hogy ilyen jelentsek ki magamról – hogy látok. Nem vadászom az emberek titkaira, az ember nagyon összetett élőlény. Nem tudom gyűlölni az embereket, de jó párat tudok nem szeretni. Én is

rengeteg hibámról tudok, de akik igazán ismernek, azok tudják rólam, hogy becsületes vagyok. Egy József Attila-sor jut most az eszembe: „S ezt az emberiséget, hisz ember vagy, ne vesd meg.” Ez nagyon meghatározó volt nekem mindig is.

– *Észreveszed a jót is? Ha észreveszed, megírod?*

– Természetesen észreveszem a jót is, és ha tudom, megírom. Úgy, hogy a rossz is jóvá lesz, ha jól meg tudom írni. Mint már mondtam, megcsavarom. Jót-rosszat észreveszek, de hogy miből lesz írás, azt nem én döntöm el, mármint, hogy egy szituációból-cikkolvasásból-beszélgetésből ki tud-e jönni valami, amitől – beindul, úgymond, a fantáziám. Nem mondanám úgy, hogy észreveszem-e a jót vagy a rosszat, hanem csak ennyit: észreveszek ezt-azt. A minőség a fontos, hogy egy ötletből mi és hogyan keletkezik. És ez a fontos: hogy az jó lesz-e végül is, vagy rossz. Persze, erről is lehet írni...

– *Most hogyan élsz? Milyen a magánérzeted és milyen a közérzeted? Van értelme az életnek, az írásnak, és ha nincs, akkor miért élsz és írsz?*

– Nem érzem jól magam mostanában, de olyan depressziós sem vagyok, hogy ne tudjak írni. Mindig várok, állandóan készenlétben vagyok. Várok egy olyan „összeugrásra”, összefüggésre, vagy mire, ami kiránthat a csüggedésből. Onnantól rendben is vagyok. Hogy mi értelme van az életnek? Van értelme egyáltalán? Kosztolányi írja egy versében: „Úgy hívják, élet, értelme nincs.” Az írásnak sincs értelme. De élek, mert élek, és írok, mert írok. Nem én fogom eldönteni, hogy van-e értelme annak, hogy írok. Azért írok, mert máshoz nem értek, és mást nem is akarok csinálni. A legjobb „munkahelyem” van, és élvezem a munkám – nincs se főnököm, se kollégám. Hát akkor miért ne, ha ráadásul még szeretem is a munkám?

– *Kérlek végül, hogy lássák az olvasók kivel van dolguk, egy szövegmutatvánnyal szolgálni. Mit szólsz hozzá?*

– Jó ötlet. Hadd idézzem a *La follia* című írásomat:

La Follia

(ol.), jelentése:

örület, esztelenség,

meggondolatlanság,

szenvédélyesség, elmebaj.

Íme:

- Királyságot egy nagy tekercs fóliáért!
- De ménkű nagy legyen ám!
- Miért kell olyan nagy?
- Hogy mindegyiket befóliázhassuk!
- Mindet?
- Az összeset!
- Az ókori görögöket is?
- Még hozzá legelsőként!
- Szókratészt is?
- Az ki a bánat?
- Valami filo... lógus vagy mi...
- Őt is! Mindet!
- Nem lesz ez egy kicsit sok?
- Nem. Feltéve, ha van elég fólia.
- Szerzünk.
- Aztán jönnek a szerzők!
- Szerzők?
- Azok. Az úgynevezett művészek...
- Hű, azok sokan vannak ám!
- Mondj egyet!
- Egyet mondok, kettő lesz belőle!
- Nos?
- Oscar Wilde...
- Ó, A boldog herceg!
- Herceg ám az a!... Majd' mondtam valamit! Olyan herceg, mint én vagyok.
- Te is boldog vagy?
- Addig nem, amíg be nem fóliáztuk az egész bagázst.
- Akkor jó.
- Azért az a Proust sem piskóta!

- Proust?
 - Proust!
 - Tényleg nem. Na, és mi legyen a Csajjal?
 - Milyen csajjal?
 - Hát, Csajkovszkijjal, te sükebóka!
 - Ja? Mármint, hogy mi legyen vele?
 - Hát én is azt kérdezem.
 - Ja? Fóliába vele!
 - Én is azt mondom! Következő?
 - Még mennyi van ezekből?
 - Mint a pelyva!
 - Akkor dolgozzunk, ne fecsegjünk!
 - Ja, én is azt mondom.
-

Húrok

Nándi Mihály: „Mit tettünk?”

Vashegyi Györgyöt, a karmestert, a zenetudós lehet szeretni. Ő is nagyon szereti magát, hallani saját hangját, szerepelni, fellépni a pulpitusra, és tanítani meghívott zenész vendégeit aktuális rádióműsorában, amely most éppen *Régizenei kalandozások* címen fut. Vashegyi persze minden exhibicionizmusa és tudálékossága mellett nagyon felkészült, különösen a XVII–XVIII. századi zenéből, a francia barokk magyarországi megismertetésének egyik úttörője, és amikor így szól, „ha jól emlékszem” vagy „nem vagyok benne biztos”, akkor a hallgató mérget vehet arra, pontos adattal szolgált, mondjuk, Rameauról.

Vashegyi ügyesen mozgott minden rendszerben, megadta mindig a császárnak is, amit kellett, de azért nem túlságosan, menetelése nem öncélú, a státust, a rangot arra használja, amire való, hogy minél szélesebb körben megismertesse a kutatásait és népszerűsítse régi korok zenéiből azt is, ami kevésbé kap figyelmet, de értékes. Ugyanakkor ismert műveket is próbál új nézőpontból megvilágítani. Ebben igyekezett segítségére sietni Bach *Máté passió*ja kapcsán Kocsis Holper

Zoltán, Debrecenből.

Vashegyi érdes hangjához képest szinte csengőnek tűnő tenorján Kocsis H. igyekezett rámutatni arra, milyen fantasztikusan megszerkesztette Bach a *Máté passió*t, hiszen már a kezdőhangban benne van az egész mű. És tényleg, az ember fejében beindultak az első taktusok, amelyek összetéveszthetetlen eredetiséggel hordozzák a gyász és a dráma ünnepélyességét, azt a feszültséget, amelyet a szerző képes a csaknem háromórás műben végig fenntartani. „Amikor pedig a kezdőhang felcsendül – folytatja Kocsi H. – belém, mint keresztény gondolkodóba belenyilall a gondolat: jaj, mit tettünk?”

Mármint ki? A Kocsis Holper család valamelyik őse verte volna belé a szöveget Krisztusba, vagy ő adta meg neki a kegyelemdőfést? Vagy mi, magyarok? Portyáink, amelyekről majd kilencszáz év múltán megemlékeznek a történetírók, talán már akkor is félelmesek lehettek, de ezzel a gyilkossággal igazán nem lehet vádolni bennünket. Vádolták vele viszont a zsidókat, s az majd két évezreden át szolgált ürügyül az üldözésükre és kifosztásukra, a vád éppenséggel az evangéliumot híven feldolgozó *Máté passió*ban is felmerül, olyannyira, hogy némely kutatók egyenesen antiszemitanak bélyegzik a darabot, amely mintegy előlegezné a náci koncentrációs táborok felállítását. Ez persze erős túlzás, és óvakodni kell attól, hogy mai nézeteinket, pláne blöffjeinket vetítsük bele évszázadokkal ezelőtti műalkotásokba, különösen, ha azok a kultúrtörténet legkiemelkedőbbjei.

Az átlagos hívő csupán igyekszik megfelelni a dogma és a kánon által rárótt kötelezettségeinek, anélkül, hogy különösebben elmélkedne felettük, ám egy keresztény gondolkodó pontosan tudja, hogy a tan lényege az Úrral azonos Krisztus kereszthalála, amellyel megváltja az emberiséget. Ezáltal válik lehetségessé a majdani feltámadás azok számára, akik megkeresztelkedtek. Ha tehát Holperék vagy mi, vagy bárki nem öli meg Jahve megtestesülését, akkor nincsen kereszténység. De mert van, és kialakultak az ünnepkörei, húsvétkor nem a gyilkosok kilétén, pláne nem a gyilkosság magunkra vállalásán merengünk, hanem a saját bűneinken, amelyek, ha súlyosabbak a kelleténél, akkor talán nem lehetünk ott az Úr jobbán vagy balján a feltámadáskor.

Keresztény gondolkodó tehát nem mond ilyen számárságot, mond viszont a „keresztény nemzeti kurzushoz” való tartozásában mindenkit túllihegni akaró karrieremberke, aki tudja, hogy bizonyos fülek minden rádióműsorra a legnagyobb figyelemmel rátapadnak. Vashegyi nem reagált a felvetésre – a lehallgató tisztek pedig jót röhögtek.

Jahoda Sándor: Zenecsoport, dűrban

Tél van? Tavasz? Nyár? Vagy ősz? Eh, mit! Történetünk szempontjából ez teljesen lényegtelen. Helyszín: egy fővárosi kórház, pszichiátriai épületnek étkezdéje. Idő: a kétezres évek közepe-tája,

szerda, délután fél három. A termet vad káposztafőzelék-szag lengi be, nyilvánvalóvá téve, minden jelenlévő számára, hogy mi volt aznap az ebéd főfogása. Lehetetlen vállalkozás, akár szellőztetéssel kiebrudalni. A szag makacsul bent marad. Már csak azért is. Halványkék, műanyag székeken, körben ülő, várakozó emberek. Tízen vannak. Meg – talán egy fél perc erejéig – a hallgatás. (Esetleg egy-egy apró köhintés, halk krákogás hangzik el). Aztán megtörve a(z idővel némileg nyugtalanító) csendet, megszólal egy harmincas, csinos, középtermetű, nagyon kék szemű, nagyon fegyelmezett, és nagyon mosolygó nő, akiről – bár fehér köpenyt nem visel – azért rögtön mindenki tudni véli, hogy ő vezeti majd a csoportot. Köszöntöm régi és új betegeinket, kezdi, rendületlenül mosolyogva, Dr. Ostor Ágota vagyok, pszichiáter, én fogom tartani ma is a zenecsoporthat. Ám előtte még azt javasolnám, hogy mutatkozzunk be egymásnak (én már megtettem, szúrta közbe, váltig mosolyogva), és kérem, utána röviden mondják el, miért vannak itt, és hogy érzik magukat *most*. Menjünk akkor körbe, kezdje el, vagyis folytassa, mondjuk, ön (mutatott biztató mosolyát rávillantva, egy kissé leszedált, közönyös arcú, tompa tekintetű, húsz év körüli fiatalemberre). Ki? Én? Ja, kapott észbe a fiatalember, mint akit hirtelen kicsipentettek a tespedtségből, A... Attila vagyok, mgen, Attila. És *miért* van itt, Attila, kérdezte szelíden Ágota, a zenecsoporthat-vezető. Nem tudom... a mentő hozott... a melóhelyről... valamikor... azt mondták, törtem-zúztam... a figyelőbe vittek, az egy borzalmas hely... aztán teletömtek egy rakás dilibogyóval... napokig csak aludtam... semmire sem emlékszem, és... Nagyon köszönjük, hogy megosztotta ezt velünk, Attila, szólt a doktornő. És most, hogy érzi magát? Pár szóban, ha kérhetném. Attila felélénkült. Nagyot nézett, majd gondolkodás nélkül rávágta: haza szeretnék már menni, engem várnak... Még egyszer köszönjük, Attila, mondta a doktornő, és mintegy váltásképpen, kedvesen ránézett az Attilától egyvel balra helyet foglaló, szintén igen fiatal nőre, és megszólította: ön is bemutatkozna nekünk? Ha gondolja, meglegszünk a keresztnévvel is, tette hozzá. Klári vagyok, mondta a fiatal, igen sovány, de szép nő, és sokkal jobban érzem magam, mióta behozott a... párom. Súlyos depresszióm volt. És intézményünkbe mikor érkezett, Klári? Kb. másfél hónapja vagyok itt. Köszönjük szépen, Klári, szólt a doktornő, akkor, szerintem menjünk is tovább. Ön is megtenné, fordult aztán a Klári melletti, középkorú, és meglehetősen intelligens kinézetű, komoly nőhöz, hogy bemutatkozna a csoportnak? Évának hívnak, válaszolta a hölgy, és annál azért lényegesen jobban vagyok, mióta két hete idejöttem. És remélem, ez a zenecsoporthat is segíteni tud majd abban, hogy teljesen rendbe jöjjenek. Nagyon szeretem ugyanis a zenét. Ó, de jó, hogy valaki megjegyezte ezt, örvendezett a doktornő, majd ugyanolyan örvendezéssel fordult a következő személy felé. Folytatná, kérem, a bemutatkozást, uram? Egy idősebb, elegáns köntöst-pizsamát viselő úriemberhez intézte szavait, akit szemmel láthatóan meglepett, hogy milyen víg „asztaltársaságba” is keveredett ő, itt, a kórházban, és mintha azt gondolta volna: még ilyet! Ki hitte volna! Aztán a meglepődésből felocsúdva, halvány, derengő mosollyal, mondta: József a nevem, három hete vagyok itt, és, most, jelenleg – jól vagyok. Hm, köszönjük önnek, József, és most... A doktornőt azonban félbeszakította a József mellett ülő másik férfi, aki kb. egyidős lehetett Józseffel, és szintúgy köntösben-pizsamában volt, csak hogy, míg Józsefé *pöpec* hatást keltett, addig az övé kopottas volt, és jól láthatóan virított rajta a kórház pecsétje, Feeeri, motyogta. Köszönjük szépen, Feri, szólt enyhe bosszúsággal elegy határozottsággal a doktornő. Az újabb résztvevőknek pedig úgy tűnt, hogy a doktornő előtt nem ismeretlen személy ez az úr. Feeeri... próbálkozott újra a bácsi, de a doktornő résen volt, és mintha meg se hallotta volna, váltott ismét. Visszaderült arcán, megint a szokott, széles mosollyal fordult a Feri mellett ülőhöz, hogy mihamarább

lendüljön tovább, a kissé megakadt *megismerési* folyamat. A következő fiatallembert sem kellett unszolni, hogy ugyan már, mutatkozzék be, a tisztelt egybegyűlteknél, mert rögvest a tárgyra tért. András vagyok, engem itt már sokan ismernek, mondta mély- és sokértelmű mosollyal, *kintről* jöttem, és nagyon szeretem a zenecsoportot, minden héten eljövök, és egész héten izgulok, várom, hogy mikor lesz már szerda. András sovány, és ideges-szorongó, gátlásos ember hatását keltette, széke alatti biciklis fejtámlája pedig arról tanúskodott, hogy bicajjal tette meg a kórházig az utat, és minden bizonnyal bicajjal is fog hazakerekezni. Köszönjük, András, szólta a doktornő, és már fordult is, virulva, lendületesen, András szomszédjához, egy csinos, jólöltözött, feltűnően rosszkedvű, és enyhén kövérkés, negyven-körüli nőhöz. Draskóczi Teréz vagyok, *cz-vel*, és az alatt négy hét óta, mióta itt tartózkodom, *nem* érzek különösebb javulást az állapotomban, mondta a hölgy, és úgy látszott, mintha valamiért neheztelne valakire, vagy valakikre, de az is lehet, hogy az egész világra, úgy, ahogy van. Reménykedem, szólta derűsen, megnyugtató hangon a doktornő, hogy azok a szép zenék, amiket meg fogunk közösen hallgatni, állapot-javulásában hathatós segítségére lesz, önnek is, valamint a csoport egészére nézve egyaránt. Csak kezdődne már, jegyezte meg rosszállóan Teréz, miáltal egy hosszú másodpercre megtört a kör lendülete, és újra csönd állt be. Méghozzá a kínosabbik fajtából. A doktornőt azonban nem abból a fából faragták, hogy csak úgy annyiban hagyja, és – ha lehetett fokozni, és miért ne – még szélesebb mosollyal kérte fel a Teréz melletti idős asszonyt, hogy ő is nyilatkozzék, ha lehetséges. A néni úgy látta, hogy ez bizony nagyon is lehetséges, és – úgy tűnt – belülről fakadó, eredendő kedvességgel szólalt meg (ám sajnos túl nagy hangerővel, úgyszólván kiabálva): mi is ez a csoport? Azt mondták, jöjjenek el ide, fél háromra! Ez a zenecsoport? A doktornőt (és a csoport szintén „halló” tagjait nemkülönben) mintha megsuhintották volna orvul, ültében hátratántorodott egy pillanatra, majd gyors reakciója hadmozdulatokba fogott. Kezdte mindezt azzal, hogy könnyörgő testtartással, tiszta, félreérthetetlen gesztikulációk kíséretében, jól megnyomva a szavakat „emelt hangon”, ekképp szólta a nénihez: Igen, *ez* a zenecsoport, jó helyen jár, bár, nem hiszem, hogy az Ön részére éppen ez lenne a legmegfelelőbb csoportfoglalkozás. Majd így folytatta, fokozatosan visszanyerve önuralmát: *csak* a nevét, kérem, és *mi* ezzel be is érjük. A néni szájról is tudott olvasni, úgyhogy majdnem mindent tisztán megértett, és gyermeki örömmel szólta, ha nem is egészen halkán: Juci néni, én Juci néni... Köszönjük szépen, mondta a doktornő, nem kevésbé hangosan, majd kézfejével megtörölte kissé a homlokát, mintha le akarná sodorni róla a gondokat. Már csak egyetlen személy volt hátra, egy középkorú, szemüveges, amolyan értelmiségi-forma, magas, ősz hajú, ősz szakállú férfi. És utoljára őrá mutatott kedvesen a doktornő, mintegy nonverbálisan kérve fel, hogy fejezze be a kört. Khm, Istvánnak hívnak, és hogy ne szaporítsam, khm, a szót, egy hete érkeztem, és nagyjából jól vagyok. Hát nagyon köszönjük, István, mondta a doktornő, akkor most el is kezdhetjük magát a zenehallgatást. Azzal, lenyúlt a széke alatti magnós-cédélejátszó készülék mellé, és az egymásra rakott cédelemezeket fölkapva, válogatott kicsit belőlük, majd kiválasztott egyet. Nem tudom, kezdte, hogy szeretik-e Chopin-t, én most egy noktürnöt választottam, és kérném Önöket, szólta, és közben belehelyezte a lemezt a lejátszóba, hogy míg szól a zene, gondoljanak egy színre, akármilyen színre, ami eszükbe jut, és utána mondják is el, melyik az. Akkor, szóljon is, mondta ünnepélyesen, és megnyomta a lejátszó-gombot. A csoportban résztvevő többi tag, szinte egyszerre és együttesen, vettek fel a székükön, ellazult testtartást, figyelmes arcvonást. Egy-két másodperc múlva pedig, megszólalt a zene.

Mondhatni, azonnal elbájolta őket a kellemes, szép, gondolatgazdag muzsika. Csak úgy szálltak, repdestek a fejekben a színek, érzések. A doktornő meg, mindeközben, bár jól ismerte, és nagyon is szerette ezt a darabot, derűs figyelemmel nézte a Chopin-varázslattal „megbűvölt” arcokat. Úgy látta, Ferit, és Terézt kevésbé „fogta meg” ez a magas művészet. De azt gondolta, Ferinél ez érthető is, Teréztől pedig úgy vélte, hogy morcos (igaz, némiképp enyhébb ál)arca mögött, csak úgy szárnyalhatnak a színek. A többiek viszont, szemmel láthatóan, egytől egyig átadták magukat a noktürn *deleje*nek. Néhány perc múlva véget ért a „romantikus mágia”, és a doktornő lenyomta a stop-gombot.

Kellett egy kis idő a *betegeknek*, míg újra visszatérhettek a káposzta-szagú realitásba. Aztán a doktornő vidáman körülnézett, és megkérdezte a társaságtól, hogy ismerték-e ezt a darabot? Senki sem ismerte – csak Teréz. Ez a szép és *közismert* noktürn, szólalt meg Teréz, erősen megnyomva a közismert-szót, az Op. 9. sorozat egyik darabja, a No. 2-es, Esz-dúr, még játszottam is annak idején, fűzte hozzá öntudatosan. Játszotta, igazán, kérdezte meglepetten a doktornő. Anno tíz évig zongoráztam, előadóművész szerettem volna lenni, de végül is *nem* lettem az, bizonyos körülmények összejátszása okán, le kellett mondanom erről az álmomról, ez van, így hozta az élet, mondta Teréz komoran, kissé keserű göggel. Jól van, akarom mondani, bocsánat, ez valóban nincs jól, javította ki magát nyomban a doktornő, akkor, tehát, kérdezte széles mosollyal Teréztől, ha már Önnél tartunk, elmondaná nekünk, mely színre gondolt a darab elhangzása közben, és aztán a többiek is elmondhatnák, szépen sorban. Hogy milyen színre gondoltam, szólt nagy komolyan Teréz, hát, természetesen a Kilencedik Színre. A... kilencedik színre, kérdezett vissza, némiképp meghökkenve a doktornő. Amikor Ádám, mint Danton..., felelte sejtelmesen-rejtelmesen Teréz, aztán megkönyörült a hallgatóságon, és enyhe, de igazán csak enyhe vigyorral a szája szögletén, jegyezte meg: ez tragédia, Az Ember tragédiája... Néhány csoporttag felnevetett a felismeréstől, és a doktornő is elismerően nézett Terézre, hogy tudniillik, milyen szépen behúzták a csőbe. Na jó, mondta aztán Teréz, mint aki kegyelmet gyakorol, oszt, sőt szoroz, nekem a sárga, a Van-Gogh-féle sárga jutott az eszembe, napfényben hajladozó napraforgók a szélben, a mezőn, meg a virágcserepekben, és örvénylenek... Ez nagyon szép, Teréz, és milyen szemléletes, amit, és ahogyan mondta, köszönjük, szólt a doktornő, és Juci néni felé fordult. Juci néni, mondta emelt hangon, de azért kedvesen, Önnek milyen szín jutott az eszé... Juci néni élénk bólogatás kíséretében, harsányan (talán egy árnyalattal harsányabban a kelleténél) rávágta: hogy milyen szív? Vértörös, úgy bizony, vadul dobogó és vértörös szí... Hálásan köszönjük, Juci néni, köszönte meg a választ a doktornő, egy nagyot sóhajtván közben, hát akkor, fordult aztán Istvánhoz, folytassuk Önnél, kedves István. Nos, khm, kezdett rá István, én a, khm, a zöld színre gondoltam, úgyszólván rögtön ez ugrott be, és pedig az a típusú, mély zöld, ami a Gyűrűk Ura első részében volt, az elején, a Megyében... Hobbitfalván... a zöld, a, khm, nagyszerűen szép zöld dombok-mezők... bár, meglátásom szerint ez egy nagyon gyenge film, sőt mind a három az, úgy, ahogy van, de ez, szóval azok az Új-Zélandon forgatott jelenetek, a, khm, tájak... Szerintem meg, szólt közbe sértett arccal Klári, a Gyűrűk Ura, igenis jó film, mit képzelsz, mit okoskodik?... Hát, azt gondolom, mondta a doktornő (egy megnyugtató mosolyt villantva Klárirra, hogy elejét vegye a nem kívánt konfliktusnak), hogy István megválaszolta a

kérdést, és ezért köszönöm is neki, de javasolom, menjünk tovább, ö, igen, Attila következik, hát, Attila, Önnek mely szín „ugrott be”, hogy Istvánt idézzem? Tök jó zene volt, izé, nagyon szép, én csak a Vivaldi Négy Évszakot hallottam eddig, nem ilyen zenéket hallgatok, válaszolta Attila. És milyen zenét szokott hallgatni, Attila, kérdezte a doktornő. Buli-zenét, **haúz**, meg ilyesmik. És milyen színt **látott**, belül, míg ment a darab, faggatta tovább Attilát a doktornő. Színt? Ö, arany, igen, arany-színt láttam, lebegő aranyfüst, ja, igen, ezt láttam. Köszönjük, Attila, hát Ön, Klári, milyen színre gondolt? Most akkor **valljak színt**, kérdezett vissza faarccal Klári, majd hirtelen mosolyba borult az arca. Hogy melyik szín, hm, a Gyűrűk Ura-szürke, vágta rá aztán. Gyűrűk Ura-szürke, kérdezte elhűlve a doktornő. Az, felelte Klári, visszakomolyodva, az első rész elején, a csatában, mikor legyőzték Szauront, **nem voltak** színek, így van ez, kérem, feketén-fehéren.

Mert, tette hozzá még, odasandítva Istvánra egy pillantásnyira, az egy **nagyon** jó film, illetve filmek. Hát jó, Klári, szólta a doktornő, miután összeszedte magát az enyhe „megrázkódtatásból”, köszönjük, nos, Éva, fordult a Klári melletti nőhöz, Ön mely színre gondolt? Elég érdekes... ez a... csoport, jegyezte meg Éva, aztán mintha észbe kapott volna, mondta, á, vagy úgy, én kéket, a kék színt láttam, a Richard Clayderman, amint zongorázik, jaj, de rég is láttam, milyen szép volt, mintha szellő lebbentett volna fel a függönyöket, abban a szobában, ahol játszott, Istenkém... de azért ez is tetszett, ez a zene, ki is volt a zeneszerző? Chopin, Frederyk Chopin, a nagy romantikus, szólta örömmel a doktornő, nekem egyébként igen nagy kedvencem, jó, hát köszönjük, Éva. Kedves József, nézett a bácsira aztán, megosztaná velünk, milyen színre gondolt? Én csak ámultam és bámultam, mondta ámultan bámulva József, olyan, de olyan, milyen is, szóval szép zene volt, ilyet én még soha, legalábbis nem nagyon emlékszem... De milyen **színt** látott, vágott közbe szelíden a doktornő, hogy egyrészt valódi válaszra serkentse Józsefet, másrészt, hogy némiképp biztosítsa a folyamatosságot. Szín, kérdezett vissza József, nem is tudom, egy zongorát láttam... a fekete-fehér billentyűket... Tehát, vont le a tanulságot a doktornő, mondhatjuk úgy is, hogy a fekete-fehér szín-együttesre gondolt. Azt... úgy is lehet mondani, bólintott József. Remek, szólta a doktornő, akkor most, kedves Feri, szólította meg a József mellett ülő, előre-hátra hajlongó férfit. És Ferinek nem kellett kétszer mondani, már mondta is: zon-go-raaaa... Ez csodás, Feri, de mégis, milyen szín, buzdította a doktornő. Zon-go-raaaa... szólta ismét Feri, és a doktornő úgy látta, ezzel meg is válaszolta Feri a kényes kérdést, ezért nyomban tovább „lapozott”. Hálásan köszönjük, Feri, és Ön, András, szólta egy nagyot sóhajtván a doktornő, mely színt érzékelte, odabent, a darab meghallgatása közben? András, egyik lábát átvetve a másikon, jobb kezét az álla alá téve, és kissé előgörnyedve, módfelett töprengő arcot vágott, majd, látható élvezettel, hogy most végre **eljött az o ideje**, és éles elméjével nyilvánvalóan lenyűgözni akarván a hallgatóságot, ekképp szólta: azt gondolom, vagyis azt gondoltam, de azért ez továbbra is érvényes, amit közben gondoltam, tehát **most is** úgy gondolom, hogy ez egy igazán, egy hatalmasan konzseniális zene, Chopinnek e sorozata akkor fogant a zeneszerzőben, amikor... András, rendkívül érdekesítő a fejtegetése, de nem lehetne, hogy **arra** válaszolna, hogy milyen színt látott, kérte már-már kétségbeesetten a doktornő. András erre elpirult, mint egy sült félben lévő újévi malac, és folytatta, igen, szóval a fehér rózsák, mert, szúrta közbe félénk göggel, Chopin imádta a virágokat, és... Tehát a fehér szín, a fehér rózsák, hm, hát ez csodaszép, András, de igazán, szólta a doktornő, egy enyhe fejbiccentéssel ismerve el András tájékozottságát. Nos, mondta aztán összecsapva picit a tenyereit, mindenki elmondta hát

a maga szín-élményét, és... És, szólt közbe komor hangsúllyal, szinte feddően Teréz, Ön, drága doktornő, még nem mondta el a magáét, így a kör, hogy úgy mondjam, nem teljes. Nagyon kevés az időnk, sajnálom, mondta sajnálkozva a doktornő, de, ha ennyire akarják... Akarjuk, csattant fel három-négy határozott hang.

Hát, jó, ment bele kedvesen a doktornő, és egy villanásnyi gondolkodást követően, mondta: kék, nagyon mély-kék ég, Görögország tengerpartjánál, fehér, hófehér épületek harmonikus kontrasztjával, voltam ott, tette hozzá, és láttam, felejthetetlen élmény volt, igen, ez a zene, a maga enyhe szomorúságával, és mégis, tiszta boldogságával, ezt idézte föl bennem. Köszönjük, doktornő, mondta, szinte az egész társaság. Gyönyörű látomás, dicsérte Teréz, és e megjegyzésre, többen bólogattak is. Sajnos, nincs már időnk, be kell, hogy zárjam a mai zenecsoportot, remélem, azért jól érezték magukat, és akkor jövő héten... Zon-go-raaaa... motyogta bele a beszédbe Feri, mint valami tolmács. Igen, Feri, milyen igaza van, nézett a doktornő jóságosan Ferire, aki erre még jobban hajlongott, előre is, meg hátra is. Nos, folytatta a doktornő, köszönöm én is Önöknek, hát akkor, jövő szerdán ismét itt lesz a zenecsoport, jöjjenek, ha tudnak, viszontlátásra! Viszontlátásra, köszöntek vissza harsányan, szinte együttesen, a hálás betegek. Majd felálltak, és a termet disszonáns szék-csikorgatás, szék-zörgés töltötte be, amint a helyükre vitték, és tették az asztalokra, a székeket. Úgy ahogy előtte voltak. Lábaikkal fölfelé.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2025 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!